

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**SÖZLÜKSEL ALAN TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE NİSÂ
SURESİNDE ULUHİYET LAFZI VE BAĞLAMLARI
ÜZERİNE BİR DİL İNCELEMESİ**

SAFA YAZAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Gülhan TÜRK

AĞUSTOS – 2024

YOZGAT

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**SÖZLÜKSEL ALAN TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE NİSÂ
SURESİNDE ULUHİYET LAFZI VE BAĞLAMLARI
ÜZERİNE BİR DİL İNCELEMESİ**

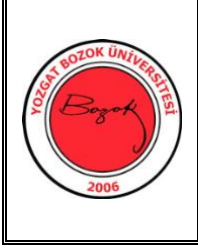
SAFA YAZAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Gülhan TÜRK

AĞUSTOS – 2024

YOZGAT

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ONAY FORMU

T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Enstitümüzün Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Safa YAZAN'ın hazırladığı “Sözlüksel Alan Teorisi Çerçevesinde Nisâ Suresinde Uluhiyet Lafzı ve Bağlamları Üzerine Bir Dil İncelemesi” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 19/08/2024 Pazartesi günü saat 14:00'da yapılmış, tezin onayına oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Gülhan TÜRK

(Danışman)

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ali BİNOL

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Murat ÖZCAN

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...../...../..... tarih ve ..... sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof. Dr. ....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdiği yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Safa YAZAN

19/08/2024

ÖN SÖZ

Semantik çalışmaları 19. yüzyıldan itibaren dil bilim dalları arasında disiplin hâline gelen bir bilim dalıdır. Sözlüksel alan teorisi de semantiğin alt dalları arasında yer almaktadır. Ancak bu alanın günümüzde sınırları hala netleşmemiştir. Buna rağmen bu konuyla ilgili çalışmaların arttığı görülmektedir. Bu çalışmaların büyük çoğunluğunda semantik ele alınırken, bir kısmında ise belirli metinlerden yola çıkarak sözlüksel alan teorisi ile ilgili analizler yapılmaktadır.

Bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında semantiğin tanımı ve konularına, birinci bölümde ise semantik tarihi, Araplarda ve Batılılarda semantik ve sözlüksel alan teorisi ile ilgili konulara yer verilmektedir. İkinci bölümde ise Nisâ Suresindeki uluhiyet ile ilgili lafızlar üzerinde sözlüksel alan ve bağlam teorileri uygulanmaktadır. Uluhiyet ile ilgili lafızlar, bu lafızların hangi ayetlerde ve kaç defa zikredildiği gibi veriler tabloya işlenmektedir. Tablonun altında ise uluhiyet lafızlarının hangi bağlamlarda kullanıldığı anlatılmaktadır. Sonuç kısmında ise araştırmamızda elde edilen verilerden yola çıkarak, Nisâ Suresinde geçen uluhiyet lafızları, bağlamları ve hangi durumlarda hangi lafızların kullanıldığı ile ilgili konular hakkında değerlendirme ve ulaştığımız sonuçlara yer verilmektedir.

Bu tezin hazırlanmasından son şeklinin alınmasına kadar katkılarını esirgemeyen, öneri ve eleştirileriyle her zaman beni destekleyen, çok kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Gülhan TÜRK'e, yakın zamanda kaybettiğim anneme, her zaman bana destek veren babama ve desteğini esirgemeyen her daim yanımda olan yol arkadaşım eşime teşekkürlerimi arz ederim.

Safa YAZAN

19/08/2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÖZLÜKSEL ALAN TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE NİSÂ SURESİNDE ALLAH LAFZI VE BAĞLAMLARI ÜZERİNE BİR DİL İNCELEMESİ

SAFA YAZAN

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. GÜLHAN TÜRK

Bu çalışmada Nisâ Suresinde geçen uluhiyet lafızları üzerinde, anlam alanı çerçevesinde semantik bir tahlil yapılmaya çalışılmaktadır. Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümü, konunun önemi ve amacı gibi bilgilerden oluşmaktadır. Birinci bölümde; semantiğin tanımı, tarihçesi, semantiğin alt dalı olan sözlüksel alan teorisi, tarihiyle ilişkileri hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca sözlüksel alan teorisi ve bağlam teorileri ile ilgili Arap dil bilimcilerin ve Batılı dil bilimcilerin çalışmaları ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise; Nisâ Suresi hakkında bilgiler verildikten sonra bu surede geçen uluhiyet ile ilgili lafızlar tablo halinde işlenerek, tablo altında bağlamlara yer verilmektedir. Sonuç bölümünde ise uluhiyet lafızları ve bağlamları üzerinde ne gibi tespitler yapıldığına ayrıca uluhiyet lafızlarının nerede ve ne zaman kullanıldığı konuları ile ilgili varılan sonuçlara yer verilmektedir.

2024, xiv + 67 sayfa

Anahtar Kelimeler: Allah, Nisâ Suresi, Semantik, Sözlüksel Alan, Bağlam Teorisi

ABSTRACT

MASTER THESIS

A LANGUAGE STUDY ON THE WORD OF ALLAH AND ITS CONTEXTS IN SURAH AN- NİSA WITHİN THE FRAMEWORK OF LEXİCAL FIELD THEORY

SAFA YAZAN

YOZGAT BOZOK UNIVERSITY

SCHOOL of GRADUATES STUDIES

DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES

SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. GÜLHAN TÜRK

In this study, a semantic analysis is attempted to be made on the divinity words in the Surah an-Nisa within the framework of the field of meaning. Our study consists of an introduction, two sections and a conclusion. The introduction section consists of information such as the importance and purpose of the subject. In the first section; information is given about the definition of semantics, its history, the lexical field theory, which is a sub-branch of semantics, and its relations with history. In addition, the studies of Arabic linguists and Western linguists on lexical field theory and context theories are discussed. In the second section; after giving information about the Surah Nisa, the divinity-related words in this surah are processed in a table and the contexts are given under the table. In the conclusion section, the determinations made on the divinity words and their contexts and the conclusions reached on where and when the divinity words were used are given.

2024, xiv + 67 Pages

Keywords: Allah, Surah an-Nisâ, Semantik, Lexical Domain, Context Theory.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
TEZ BEYANI.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı.....	1
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Kaynakları:	1
2. SEMANTİK.....	3
2.1. Semantik Tarihi.....	5
2.1.1. Hintlerde ve Yunanlarda Semantik	5
2.1.2. Araplarda Semantik.....	6
2.1.3. Batılılarda Semantik.....	11
2.2. Semantik Teorileri	12
2.2.1. Gösterge/İşaret Teorisi	12
2.2.2. Tasavvur Teorisi.....	14
2.2.3. Davranış Teorisi	15
2.2.4. Sözlüksel Alan Semantik Teorisi	16

2.2.4.1. Sözlüksel Alan Semantik Teorisi Düşüncesinin Temeli, Tanımı ve Önemi.....	16
2.2.4.2. Sözlüksel Alan Semantik Teorisinin Gelişimi	17
2.2.4.3. Sözlüksel Alan Semantik Teorisi Sınıflandırması ve İlkeleri..	20
2.2.5. Bağlam Teorisi	21
2.2.5.1. Klasik Arap Çalışmalarında Bağlam	21
2.2.5.2. Modern Dil Çalışmalarında Bağlam.....	24
2.2.5.3. Sözlüksel Alan Teorisi ile Bağlam İlişkisi	26
3. NİSÂ SURESİNDE ULUHİYET LAFIZLARI	27
3.1. Nisâ Suresinin Nüzulü:	27
3.2. Nisâ Suresinin Konusu:	27
3.3. Nisâ Suresinde Geçen Uluhiyet ile İlgili Lafızlar ve Bağlamları	28
3.3.1. Allah ﷻ.....	29
3.3.1.1. Nisâ Suresinde Kuralları Belirtme Bağlamı:	29
3.3.1.2. Nisâ Suresinde Teşvik Bağlamı:	36
3.3.1.3. Nisâ Suresinde Kudret Gösterme Bağlamı:.....	39
3.3.1.4. Nisâ Suresinde Merhamet Gösterme Bağlamı:	41
3.3.1.5. Nisâ Suresinde Adalet Bağlamı:.....	44
3.3.1.6. Nisâ Suresinde Cezalandırma Bağlamı:	46
3.3.1.7. Nisâ Suresinde Tevhid Bağlamı	48
3.3.1.8. Nisâ Suresinde Rızkın Sahibini Gösterme Bağlamı:.....	49
3.3.1.9. Nisâ Suresinde Tehdit Bağlamı:	51
3.3.1.10. Nisâ Suresinde Azarlama Bağlamı:.....	52
3.3.2. Rab رَّب.....	54
3.3.2.1. Nisâ Suresinde Tüm İnsanlara Hitap ile İlgili Ayetler.....	58
3.3.2.2. Nisâ Suresinde Dua Etme Bağlamı ile İlgili Ayetler:	56

3.3.2.3. Nisâ Suresinde İtiraz Bağlamı ile İlgili Ayetler:	57
3.3.3. İlah الله.....	60
3.3.3.1. Nisâ Suresinde Tehdit Bağlamı ile İlgili Ayetler:	58
3.3.3.2. Nisâ Suresinde Tevhid Bağlamı ile İlgili Ayetler:	58
4. SONUÇ.....	59
5. KAYNAKÇA	62

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo

Sayfa

Tablo 3.1. Nisâ Suresinde Uluhiyet Lafzıyla İlgili Geçen Sözcükler.....28

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil

Sayfa

Şekil 2.1. Anlam Üçgeni.....13

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar

bkz.	:Bakınız

c.	:Cilt

çev.	:Çeviri yapan

h.	:Hicri

m.	:Miladi

mö.	:Milattan önce

thk.	:Tahkik eden

ths.	:Tarihsiz

ö.	:Ölüm tarihi

s.	:Sayfa

vs.	:Ve saire

yy.	:Yüzyıl

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	‘
ب	B/b
ت	T/t
ث	S/s
ج	C/c
چ	Ç/ç
ح	H/h
خ	H/h
د	D/d
ذ	Z/z
ر	R/r
ز	Z/z
س	S/s
ش	Ş/ş
ص	Ş/ş
ض	Ḍ/ḍ
ط	Ṭ/ṭ
ظ	Z/z
ع	‘
غ	Ġ/ġ
ف	F/f
ق	Q/q
ك	K/k
ل	L/l
م	M/m

ن	N/n
هـ	H/h
و	W/w
ي	Y/y
صوت المد /ā	̄/ā
صوت المد /ū	̄/ū
صوت المد /ī	̄/ī

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı

Tezimiz içerik bakımından, Nisâ Suresinde geçen uluhiyet lafızlarının neler olduğunu tespit etmektedir. Nisâ Suresinde geçen uluhiyet lafızlarının Allah, Rab ve İlah lafızları olduğunu ve bu lafızların kullanılış bakımından ne gibi farklılıklar arz ettiğini ortaya koymaktadır. Sözlüksel alan semantik ve bağlam semantik teorileri arasında nasıl bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca uluhiyet lafızlarının Nisâ Suresinde kaç defa geçtiği ve hangi bağlamlarda yer aldığı gibi bilgiler de tezimizde ayrıca incelenmektedir. Uluhiyet sözlüksel alanı ile ilgili lafızlar incelenirken bu lafızları anlamının Allah'ı tanıma açısından sağladığı fayda ise tezimizin önemini ortaya koymaktadır.

Tezimiz Nisâ Suresinde “Allah, Rab ve İlah” lafızlarının incelenmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Nisâ Suresi ile ilgili yapılan semantik çalışmalara bakıldığında, özellikle uluhiyet lafzı üzerinde semantik çalışmaların yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu bakımdan tezimiz, bu alanda araştırmacılara farklı kapılar açması açısından ayrı bir öneme sahip olmaktadır. Ayrıca tezimizde bağlam içerisinde değerlendirebildiğimiz ayetler ve meallere yorumlar yapmak suretiyle, bu lafızların anlaşılması daha kolay hale gelmektedir.

Böyle bir araştırmadaki amacımız, insanların aynı varlığı ifade ettiği halde farklı kelimelerle anlatılan uluhiyet lafızları arasındaki farkı anlamasına yardımcı olmak ve aşağıdaki sorulara cevap bulabilmektir. Bu sorular;

- 1) Semantik nedir ve hangi dönemlerde nasıl bir gelişim sergilemektedir?
- 2) Semantiğin en önemli teorileri nelerdir?
- 3) Sözlüksel alan ve bağlam semantik teorileri nelerdir, aralarındaki ilişki nedir ve metin analizine nasıl bir katkı sağlamaktadır?
- 4) Nisâ Suresinde geçen uluhiyet lafızları nelerdir, kaç defa zikredilmektedir?
- 5) Bu surede geçen uluhiyet lafızları hangi bağlamlarda kullanılmaktadır?

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Kaynakları:

Araştırmamızda Nisâ Suresinde geçen uluhiyet lafızlarını ele aldık. Bu surede uluhiyet ile ilgili Allah, Rab ve İlah olmak üzere üç farklı lafız kullanıldığını tespit ettik. Daha sonra bu lafızların surede kaç defa zikredildiğine ve hangi ayetlerde geçtiğine tablo içerisinde yer

verdik. Uluhiyet ile ilgili lafızlar hakkında sözlüksel bilgilere yer verdikten sonra, dil analizi bakımından sözlüksel alan ve bağlam semantik teorileri çerçevesinde ayetleri ele alarak hangi bağlamlarda kullanıldığını inceledik.

Çalışmamızda başta Kur'an-ı Kerîm olmak üzere, anlamlar ve bağlamlar üzerinde farklı tartışmalardan kaçınabilmek için ayet mealleri hakkında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri'nden istifade ettik. Ayrıca ayetler hakkında daha fazla fikir elde edebilmek adına Zemaşşerî'nin *el-Keşşâf 'an Hakkâ'iki Ğawāmizdi't-Tenzîl we 'Uyûni'l-Ekâwîl fî Wucûhi't-Te'wîl* (الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل و عيون الأقاويل في وجوه التأويل)'den ve İbn 'Âşûr'un *Tefsîru't-Teħrîri we't-Tenwîr* (تفسير التحرير والتنوير)'den, İbn-i Manzûr'un *Lisân'l-'Arab* (لسان العرب)'dan ayrıca uluhiyet lafızlarının ıstılahi anlamları konusunda da el-Fîrûzâbâdî'nin *el- Ķāmûsu'l-Muħîṭ* (القاموس المحيط)'den ana kaynak olarak faydalandık.

2. SEMANTİK

Dil bilimin en önemli konularından biri olan semantik, 19. asrın sonunda ortaya çıkmıştır. Semantik için İngilizcede ve Fransızcada birçok farklı ad bulunmakla beraber İngilizcede *semantics*, Fransızcada *sémantique*, Arapçada *'ilmu'd-delāle* ve Türkçede *anlam bilimi* ifadeleri yaygın olarak kullanılmaktadır.¹

Dil bilimin dalı olan semantik, terim olarak Grekçe kökenli *semantike-semantikos* kelimesinden türetilmiştir. Bu terimi ilk defa semantiğin karşılığı olarak “*Latin Dil Bilimi Üzerine Dersler*” adlı kitabında Alman dil bilimci K. Reisig (ö. 1829) *semosiologie* ifadesi ile kullanmıştır.² Semantiğin kurucusu sayılan Michel Bréal (ö. 1915) ise “*Anlam Biliminde Bir Deneme*” çalışmasında, dil çalışmalarında semantik ifadesini ilk kez kullanmıştır.³

Felsefe, şiir, edebiyat tefsir ve diğer birçok alanda araştırmacıların ilgisini çeken semantiğe ilgi gösterilmesinin birçok sebebi vardır. Bunlardan biri, lafzın anlamının hemen her yönden hayatımıza bağlı olmasıdır. Örneğin: insanlar arasındaki iletişim lafzın anlamı ile kurulur; onların arasında kullanılan lafzın anlamının belirlenmesinde bir bozukluk oluşur ise iletişimde de bozukluk yaşanır. İşte bu durum, lafızların anlamları konusunda bilim adamlarını, araştırmacıları ve düşünürleri bu alanda çalışmaya sevk etmiştir. Bu çalışmalar neticesinde semantik biliminin farklı yönleri de ortaya çıkmaya başlamıştır.⁴

Semantik hakkında genelde, *anlamı araştıran bir bilimdir* diye kısa ve anlamlı bir tarif yapılmaktadır.⁵ Anlam olarak neyin kastedildiğini ya da anlamlardan hangisini incelediği konusuna gelince farklı tanımlar ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlar:

- 1- Anlam bilimidir,⁶
- 2- Anlam bilimi için kullanılan teknik bir terimdir,⁷
- 3- Anlamı incelemektir,⁸

---

¹ Doğan Aksan, *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* (Ankara: Engin Yayınevi, 2006), 27.

² Brigitte Nerlich, *Semantic Theories in Europe, 1830-1930, From etymology to Contextuality* (Amsterdam: John Benjaming Publishing, 1992), 270.

³ Michel Bréal, *Essai de Semantique* (Paris: Librairie Hachette Et Cie, 1883), 137.

⁴ Hüseyin es-Şâlih, *et-Teṭawwuru'd-Delālī fī Dū'i 'İlmi'l-Luġātī'l-Ḥadīṣ* (Yemen: Mecelletu'd- Dirāsāti'l-İctimā'iyye. 2003), 67-68.

⁵ Ahmed Muhtâr 'Umar, *el-Bahṣ 'ul-Luġewī 'İnde'l- Hunūd* (Beyrut: Dāru's-Şakafa, 1972), 11.

⁶ Bréal, *Essai de Semantique*, 137.

⁷ Frank R. Palmer, *Semantics* (Cambridge: CUP, 1982), 3.

⁸ John Lyons, *Semantics* (New York: Cambridge University Press, 1977), 1-2.

- 4- Harfiyen basit grameri ve anlamı incelemektir,⁹
- 5- Dil aracılığıyla aktarılan bir bilimdir, diller nasıl düzenlenir ve anlamı nasıl ifade eder ile ilgilenen bilimdir,¹⁰
- 6- Anlamla bağlı olan dilin bir parçasıdır,¹¹
- 7- Gösterge ile anlam arasındaki ilişkiyi belirten, kelimelerin tarihi gelişimi, anlam çeşitlenmesi, mecaz ve kelimeler arasındaki ilişkiyi inceleyen dil bilimin dalıdır,¹²
- 8- Lafzı, ifadeleri ve dil yapılarını inceleyen bilimdir,¹³
- 9- Anlamı inceleyen, anlamın teorisini alan veya anlamı taşıyabilmesi için bir sembolde bulunması gereken şartları inceleyen bilimdir,¹⁴
- 10- Anlamı incelemek bilimidir.¹⁵

Semantik 19. yüzyılın sonlarından itibaren meydana gelmeye başlamakla beraber tam manasıyla gelişimini tamamlayamadığı gözlemlenmektedir. Yukarıdaki tanımlara bakıldığında da dil bilimcilerin semantiğin tanımı ile ilgili yalnızca anlamı incelediği hususunda aynı yönde görüş belirttikleri anlaşılmaktadır.

Dil bilimciler semantiği dört bölüme ayırmışlardır:¹⁶

- 1- Ses semantiği: Dil bilimcilere göre seslerin doğru ve açık bir şekilde telaffuz edilmesi, lafzın anlamının doğru anlaşılmasını sağlar.
- 2- Yapı semantiği: Kelimenin yapısının, anlamı belirtmede önemli bir rolü vardır. Bir kelimenin yapısı ile bu yapıdan türetilmiş kalıplar farklı anlamlar kazandırır. Örneğin: mübalağa yapısından türetilen (كذاب) “yalancı” kelimesi ve ism-i fail yapısından türetilen (كاذب) “yalancı” kelimesi aynı anlamı ifade etmekle beraber konuşan, vurgulamak veya abartmak istediğinde (كذاب) kelimesini tercih eder.
- 3- Nahiv semantiği: Bir kelime, cümle içinde iken işlevine göre anlam kazanır. Örneğin: (نصر عمر زيدا) cümlesindeki (زيد) kelimesi özne görevindedir. Fakat, (نصر زيد عمرا)

---

⁹ William Frawley, *Linguistic Semantics* (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1992), 5-6.

¹⁰ Charles W. Kreidler, *Introducing English Semantics* (London: Routledge, 1998), 3.

¹¹ Sebastian Löbner, *Understanding Semantics* (London: Blackwell, 2002), 3.

¹² Muhammed ‘Alī el-Hūlī, *Mū’cem ‘İlmi’l-Aşwat* (Riyad: Maṭabe’i’l-Firezdaḳı’t-Ticāriyye, 1991), 425.

¹³ Mubārek Mubārek, *Mū’cemu’l-Muşṭalaḥatı’l-Lisāniyye (Ferensī-İngilizī)* (Beyrut: Dāru’l Fikri’-Lubnānī, 1995), 258.

¹⁴ Aḥmed Muḥtār ‘Umar, *‘İlmu’l-Delāle* (Kahire: ‘Ālemu’l-Kutub, 1998), 11.

¹⁵ Meḥmūd es-Se’rān, *‘İlmu’l-Luḡā: Muḥaddime li’l-Ḳari’il-‘Arabī* (Beyrut: Dāru’n-Nahḍa li’t-Ṭiba’eti we’n-Neşir, ths.), 113.

¹⁶ Gülhan Türk, *Arapça Harflerin Semantiği* (Ankara: İlahiyat Yayınevi, 2018), 37.

dediğimizde (زيدا) kelimesi nesne görevindedir. Yani kelimenin cümle içerisindeki işlevine göre anlamı da değişmektedir.

4- Sözlüksel alan semantiği: Kelimelerin sözlükteki anlamını belirtmesi ve bir kelimenin farklı anlamları göstermesidir.

2.1. Semantik Tarihi

Dil, toplumun düşüncelerinin, sosyal hayatının ve dini metinlerin temelini oluşturduğu için, semantik konuları eskiden beri düşünürlerin dikkatini çekmiştir. Bu sebeple eski medeniyetlere sahip olan Hint, Yunan ve Araplar anlam, ses, sözlük ve gramer gibi konulara büyük önem vermişlerdir. Yazdıkları metinlerin satır aralarında anlam konularına değinerek semantik alanına girdikleri gözlemlenmiştir.¹⁷ Bu başlık altında semantiğin önceki dönemlerde nasıl ele alındığına kısaca değinilmektedir.

2.1.1. Hintlerde ve Yunanlarda Semantik

MÖ 5. yüzyılda Hintlere ait olan çalışmalar, dil bilimi ile ilgili elimize ulaşan en eski çalışmalardır. Eski Hintler dilin ilahi bir bağış olduğuna ve dili insanın icat ettiğine inanmışlardır. Bundan dolayı, Veda kutsal dini metinlerinin doğru okunması ve anlaşılması kaygısı, MÖ 9. yüzyılda Eski Hint'te Vedalar üzerine çalışan çeşitli dilcilerin yetişmesini sağlamıştır.¹⁸ Veda kutsal dini metinlerini doğru anlamak ve muhafaza etmek için Hintler birçok çalışma ortaya koymuşlardır. Ayrıca anlam ile ilgili birçok konuya dini çalışmaların satır aralarında değinmişlerdir. Bu konular:

1- Lafız ile anlamın ilişkisidir. Hint filozoflar arasında yer alan gramercilerin dil teorilerinde, gösteren ile gösterilenin birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğuna dair bir teori yer almıştır.¹⁹

2- Dilin bir fenomeni olarak eş anlamlılıktır.²⁰

Hintler lafızların delalet ettiği manaları ise dört kısımda incelemişlerdir:

-Genel anlamı gösterenler. Örneğin: kadın. Varlığın bir niteliğini gösterenler. Örneğin: kısa. Bir olayı gösterenler. Örneğin: gitti. Bir kişiyi gösterenler. Örneğin: Sevde. Ayrıca Hint dil

---

¹⁷ Türk, *Arapça Harflerin Semantiği*, 19.

¹⁸ Hemdî 'Umrân, *'İlmu'd-Delâleti Beyne'n-Nazariyye we't-teṭbîk* (Kahire: el-Ekkādimiyye'l-Hediṣe li'l-Kitābi'l-Cāmi'i, 2007), 11.

¹⁹ 'Umar, *el-Behş'ul-Luğewi 'İnde'l-Hunūd*, 105.

²⁰ 'Umar, *'İlmu'd-Delâle*, 100.

bilimciler, anlamsal yorumda bağlamın önemi, eş anlamlılık, eş seslilik, kıyas ve mecazın anlamın değişimine etkisi gibi, modern anlam bilimin ele aldığı birçok konuyu da ayrıca ele almışlardır.²¹

Yunan filozofları da, semantik çerçevesi içerisinde sayılabilecek bazı konuları araştırma ve tartışmalarında ele almışlardır. Aristoteles (MÖ 322), ses ve mana arasındaki farkı; “mana, düşünen kişinin zihnindeki tasavvurla örtüşmektedir.” diye ifade etmiş ve bu konuyu üç başlık altında incelemiştir:²²

- a- Dış dünyadaki şeyler,
- b- Tasavvurlar; manalar,
- c- Sesler; kelimeler ve işaretler.

Lafız ve kastettiği mana arasında doğal olmayan bir bağ bulunduğunu ileri süren Aristoteles, bunun o lafzı kullananlar arasındaki uzlaşmadan kaynaklandığını ifade etmiştir.²³ Aynı zamanda Aristoteles, anlam konusunda dış dünyadaki eşyalar, anlam ve lafız unsurları arasındaki farkı da ayırt etmiştir.²⁴

Platon (MÖ 348) ise lafız ile bu lafza delalet eden mana arasında özellikle lafzın kendisi ile doğal bir ilişkisi bulunduğunu ifade etmiştir. İlk başlarda bu ilişkiyi açıklama ve anlama hususunda kolay anlaşılabilir olduğunu iddia etse de, lafızların çoğalmas ve gelişmesi sebebiyle anlama ve açıklamanın zorlaştığını vurgulamıştır.²⁵

2.1.2. Araplarda Semantik

Klasik Arap Belagatçıları başta ‘*ilmu*’l-me‘*ānī* olarak karşıladıkları semantik kavramını, belagat ilmi ile ilgilenmesinin sebebiyle daha sonra ‘*ilmu*’d-delāle terimi ile karşılamaktadırlar.²⁶ *Delālet* başlığı altında modern anlam bilim çerçevesinde

---

²¹ Krsnaji G. Oka, *The Nāmalingānus ‘Asana (Amarokasha) of Amarasimha with the Commentary* (D.E.S: Ponna, 1913) 3-5; Aksan, *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, 16. Eşanlamlılık gibi kavramlar ile ilgili tanımlar bu çalışmanın ilerdeki sayfalarında işlenecektir.

²² ‘Umar, ‘*Ilmu*’d-Delāle, 17.

²³ ‘Umar, ‘*Ilmu*’d-Delāle, 17.

²⁴ ‘Umrān, ‘*Ilmu*’d-Delāleti Beyne’n-Nazariyye we’t-Ṭab’īk, 10.

²⁵ ‘Umar, ‘*Ilmu*’d-Delāle, 18.

²⁶ Fāyiz ed-Dāye, *Ilmu*’d-Delāleti’l-‘Arabī: en-Nazariyye we’t- Ṭab’īk: Dirāsetun Tārihiyye-Ta’šiliyye, Naḳdiyye (Dımaşk: Dāru’l Fikr, 1996).

değerlendirilebilecek birçok konuyu çok erken dönemde ele almışlardır. Onlar, dille ilgili farklı konularda çeşitli risaleler yazmışlardır.²⁷

Arap dil bilimcilerin çalışmaları İslam'dan sonra 8. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁸ Tıpkı Hint dil bilimciler gibi onlar da sadece Kur'an'la sınırlı olmak kaydıyla fıkıh, tefsir ve dil alanlarında birçok eser üretmişlerdir. Kur'an'da ve hadiste geçen yabancı kelimeler, eş anlamlı kelimeler ve konulara göre sözlükler gibi çalışmalar yapmışlardır. Bu eserler günümüzdeki semantik biliminin temelini oluşturmuştur.²⁹

Kur'an'daki kelimelerin okunuşunu belirtmek ve Arap harflerini yabancıların kolay okumasını sağlamak amacıyla Ebū'l-Eswed ed-Du'elī (ö. 688) tarafından yapılan birtakım noktalar icat etme çalışması, ilk semantik çalışması olarak kabul edilmektedir. Kur'an'da geçen kelimelerin görevini belirten bu çalışma, aynı zamanda başka ve benzer anlamlar ile karıştırılmamasını sağlamaktadır. Örneğin: *Kullar için Allah'tan ancak alimler korkar* anlamına gelen iraplimler kelimelerinin ayette geçen Allah ve a³⁰ (إنما يخشى الله من عباده العلماء) hareketlerinden yola çıkarak farklı anlamlar ortaya çıkmaktadır. Bu ayetteki الله lafzı üstün ile harekelendiğinde nesne görevinde olduğu anlaşılmaktadır. علماء kelimesi ötre ile harekelendiği zaman özne görevinde olacaktır. Aksi takdirde, الله kelimesi ötre hareke ile ve علماء kelimesi üstün hareke ile belirtilmiş olsa, bu ayetteki anlam *Alimlerden ancak Allah korkar* olacaktı.³¹

Anlam konusu üzerine dil, belagat ve felsefe alanlarında Arapça ile kaleme alınan çok önemli çalışmalar bulunmaktadır. Bu konuda çalışan en önemli dil bilimcilerden biri Ferāhidī'dir (ö. 791). O, daha önce kimsenin çalışmadığı konular hakkında birçok çalışmaya imzasını atmıştır. Arapça harflerin mahreçlerine göre tertip edilmiş olan ve dil konusuna dair ilk eseri olan *Mu'cemu'l- 'Ayn* sözlüğü bu alana öncülük teşkil etmektedir.³² Bu sözlüğün girişinde Ferāhidī, sesleri özelliklerine ve mahreçlerine göre sınıflandırmıştır.³³ Ayrıca, ses çalışması ile kelime yapısı ve gramer gibi diğer dil çalışmaları arasında bağlantı kurarak dil

---

²⁷ Bu risaleler hakkında ilerdeki konularda bilgi verilecektir.

²⁸ 'Umar 'İlmu'd-Delāle, 17.

²⁹ Türk, *Arapça Harflerin Semantiği*, 19.

³⁰ Fâtır Suresi 35:28.

³¹ Ebu't-Tayyib el-Luğewī, *Merātibu'n-Neḥawiyyīn*. thk. İbrāhīm Muḥammed Ebu'l-Faḍl (Kahire: Dāru'n-Nahḍa, 1974), 29; Umran, *İlmu'd-Delāleti Beyne'n-Nazariyye we't-Tab'ik*, 12.

³² Ḥalīl b. Aḥmed el-Ferāhidī, *Kitābu'l-'Ayn*. thk. Ḥasan Hindāwī (Beyrut: Dāru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2003), 1/ 3-7.

³³ İshāq İbn-i Nedīm, *el-Fihrist*, thk. İbrāhīm Ramaḍan (Beyrut: Dāru'l-Me'rife, 1994), 48-50; Ali Cüneyt Eren, "Arapça Alfabetik Sözlüklerin Tanıtımı", *Din Bilimleri Araştırma Dergisi* 9/1 (2009), 156.

bilimi alanında bir ilke imza atmıştır.³⁴ Böylece Araplar arasında, ses ile anlam ilişkisi *taklit/onomatope*³⁵ teorisine ilk değinen ve bu teori ile ilgili eseri günümüze ulaşan ilk dil bilimci Ferāhidī olmuştur. Aynı zamanda bu sözlüğün maddelerinde *kalb* sisteminin üzerine kurduğu *el-iştikāku 'l-kebīr*³⁶ düşüncesini belirtmekle, taklit/onomatope teorisini vurgulamıştır. Bu sistemde ele alınan ve manası verilen kelimeden yeni kelimeler, kelimenin harflerinin yerleri değiştirilerek yeni kelimeler türetilir. Ayrıca kelimedeki seslerin yerinin değiştirilmesi suretiyle ve kelimelerin büyük müşterek anlamının değişmemesi fikriyle, ses ile anlam ilişkisi açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Böylece kendisi Arapça lafız ile anlam ilişkisi konusunda bir temel atmış bulunmaktadır.³⁷

Sībweyh (ö. 796) ise *el-Kitāb*³⁸ adlı gramer çalışmasında lafızların anlamı başlığı altında bir bölüm hazırlamıştır. Bu bölümde Sībweyh lafız ile mana arasındaki ilişkiyi belirtmek suretiyle bir ilke imza atmıştır. Sībweyh Arapların sözlerini, birbirinden farklı olan iki lafzın iki anlamı olan grup ve birbirine yakın iki lafzın anlamlarının farklı olduğu grup olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Böylece Sībweyh, gramer çalışmalarında ses ile anlam ilişkisinden bahsederek semantik konusuna değinmiştir.³⁹

Aynı zamanda Sībweyh Arapça gramerini de semantik olaylara bağlamıştır. Ona göre sözler doğruluk bakımından beş dereceye bölünür:⁴⁰

- 1- Doğru iyi müstakim hasan: Bu tür gramere uygun bir cümledir. Örneğin: Dün sana geldim.
- 2- İmkansız muhal: Bu türden cümledeki sözlerin anlamı birbirine uyum sağlamaz. Örneğin: Yarın sana geldim.
- 3- Doğru ama gerçek olmayan söz: Bu tür gramer bakımından doğru ancak anlam bakımından doğru değildir. Örneğin: Dağı taşıdım.

---

³⁴ el-Ferāhidī, *Kitābu 'l-'Ayn*, 1/ 3-7.

³⁵ Taklit onomatope teorisini: Bu teoriye göre, insanların çevresindeki algıladıkları seslerin taklidini yapma yoluyla dilin oluşumu ile ilgilidir. (Burcu İ. Karaman, “Dilin Kökeni”, *Akademik-Der* 1 (2017), 23.)

³⁶ İştikāku 'l-Kebīr: iki sözcük arasında kök harfleri ve anlam bakımından alaka bulunması fakat harflerin sıralamasında farklılık bulunmasıdır.

³⁷ Mehdī el-Mehzūmī - Hālī b. Ahmed el-Ferāhidī, *'Abkariyyūn min 'l-Başra* (Bağdat: Dāru's-Şu'ūni's-Şakāfiyyeti'l- 'Amme, 1989), 56; Ali Cüneyt Eren, “Arapça Sözlükler Kullanma Usulü”, *Din Bilimler Araştırma Dergisi* 9/4 (2009), 150.

³⁸ Sībweyh, *el-Kitāb*, thk: 'Abdu's-Selām Hārūn (Kahire: Mektebetu'l-Hincī, 1982).

³⁹ Sībweyh, *el-Kitāb*, 1/15.

⁴⁰ Sībweyh, *el-Kitāb*, 1/15-16.

4- Doğru çirkin söz: Bir söz doğru olsa dahi cümle içerisinde kendisine ait olmayan bir yerde durmaktadır. Örneğin: يا تيك زيد كي cümlesinde كي edatı ismin önünde değil fiilin önünde olması gerekir.

5- Yalan muhal: gerçeğe uygun olmayan ve Arapçanın mantığı dışında olan sözdür. Örneğin: Dün, deniz suyu içeceğim.

el-Cāhiz (ö. 869) dil bilimin konuları içerisine giren dilin kökeni ve lehçeleri gibi çeşitli konuları kitaplarında ele almıştır.⁴¹ İslam sonrası kelimelerde meydana gelen anlam değişimleri, kazandıkları yeni anlamlar, teradüf ve sebepleri gibi konuları kitabında incelemiştir.⁴²

Lafız ile anlam ilişkisini benimseyen İbn-i Dureyd (ö. 933) de bu konuda *İştikāk* kitabını kaleme almıştır. Kitabında kabile adlarının özelliklerine ve alışkanlıklarına göre verildiğini ifade etmiş, *Huẓeyl* kabilesinin adının “hezl ve gerginlikten” geldiğini,⁴³ Kuḍa‘a kabilesinin isminin ise “ailesinden uzaklaşan adam” anlamında verildiğini açıklamıştır.⁴⁴ Ayrıca Arapların isimleri ve anlamları arasında bağlantı kuran Dureyd, eserinde bulunan bir rivayette; neden Arapların kendi çocuklarına hoş ve güzel olmayan isimler verirken kölelere güzel isim verdikleri sorusuna: Aslan, kaplan, kurt, kaya ve taş gibi isimleri düşmana karşı kullanarak, düşmanı korkutup onların gözlerinde büyük görünmesi ve çocukları kendilerinde güçlülük ve güven hissetmesi sebebiyle kullanmışlardır. Köle isimlerinin güzel olmasının nedeni ise, köle sahiplerinin Araplar olması ve köleleri kendileri için kullanmaları sebebiyle güzel isimler vermişlerdir şekline cevabı vermiştir.⁴⁵

İran’ın Rey şehrinde doğan İbn-i Fāris (ö. 1004) ise, dille ilgili birçok eser yazmıştır. *Kitābu Muḥmelu’l-Luġe*,⁴⁶ ve *Maḳayīsü’l-Luġeti*⁴⁷ adlı sözlükleri, lafız ile anlam ilişkisinin ele alındığı tek sözlük sayılmıştır.⁴⁸ Onunla ilgili Yāḳūt el-Ḥāmewī (ö. 1229): “Bu, onun gibi

---

⁴¹ Taceddin Uzun, “el-Cāhiz ve ‘İlmu’l-Luġadaki (Dil bilimdeki) Yeri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2000), 102.

⁴² Uzun, “el-Cāhiz ve ‘İlmu’l-Luġadaki (Dil bilimdeki) Yeri”, 110-113.

⁴³ İbn Dureyd, *el-İştikāk*, thk: ‘Abdu’s-selām Hārūn (Mısır: Mu’ssetu’l-Hancī, 1958), 176.

⁴⁴ İbn Dureyd, *el-İştikāk*, 536

⁴⁵ İbn Dureyd, *el-İştikāk*, 4-5.

⁴⁶ Ebu’l-Ḥuseyin Aḥmed el-Ḳazwīnī, İbn-i Fāris, *Kitābu Mu’cmalu’l-Luġe* (Beyrut: Muessesetu’r-Risāle, 1986).

⁴⁷ Ebu’l-Ḥuseyin Aḥmed el-Ḳazwīnī, İbn-i Fāris, *Maḳayīsü’l-Luġe* (Beyrut: Dāru İḥya’i’t-Turaṣi’l-‘Arabī, 2001).

⁴⁸ ‘Umar Ḳalāle, *et- Taḳawwuru’d-Delāli fi (Maḳayīsü’l-Luġe) li İbn-i Fāris* (Cezayir: Cāmi’at Muḥammed Ḥayder Beskere, Kuliyetu’l-Ādāb, 2014), 18.

yazılmamış adı şanı büyük bir kitaptır.”⁴⁹ demiştir. Bu eser, *maḳayīs*⁵⁰ ve *naḥt*⁵¹ olarak iki düşünce üzerine bina edilmiştir.

İbn Cinnī (ö. 1002) ise, gramer, sarf, ses bilimi ve aruz konularında birçok kitap yazmış ve işlediği teorilerle Arap dilinin kültürünü aydınlatmıştır. Özellikle *el-Ḥasā’is* adlı eserinde dilin sessel, sosyal ve fonksiyonel taraflarına yer vermiştir. Bu eserinde semantik ile ilgili, lafız ile anlam karşılığı olan terimlerin ilişkisini ele alarak bu konuyu; 1. *Telaḳi’l Me’ānī ‘alā İhtilāfi’l-Uṣulī we’l-Mebānī*, 2. *el-İṣṭikāḳu’l-Ekber*, 3. *Taṣāḳubu’l-Elfāz li Taṣāḳubi’l-Me’ānī*, 4. *İmsāsu’l-Elfāz Eṣbāhu’l-Me’ānī* olmak üzere dört bölüme ayırmıştır. Bu bölümlerde İbn-i Cinnī ses-anlam ilişkisi konusunda taklit teorisi ile ilgili *Bu benim için doğru ve kabul edilecek bir düşüncedir* diyerek bu teoriyi benimsemiştir.⁵²

Ses ile anlam ilişkisini ele alan İbn-i Cinnī ise delaleti; 1. Lafzi delalet, olayı ifade eden kelime, 2. Yapısal delalet, lafzın yapısını, sarftaki yapısını ve zamanının anlamını ifade eden delalet, 3. Soyut delalet, bir olaydan veya hareketten anlam çıkarma olmak üzere üçe ayırmaktadır.⁵³

Ayrıca lafız, anlam ve harfin arasındaki ilişkilerini bu eserinde üçe ayırmıştır:

- 1- Lafız ile anlam: bu ilişkide bir anlam için birçok lafız kullanılmaktadır.⁵⁴
- 2- Lafız ile lafız: İlişkide seslerin mahreçleri birbirine yaklaştıkça anlamları da birbirine yaklaşmaktadır.⁵⁵
- 3- Ses ile anlam: Bu ilişkide bir kelimedeki sesi doğadaki seslere benzetilmektedir.

İran’ın Rey şehrinde doğan İbn-i Fāris (ö. 1004) ise, dille ilgili birçok eser yazmıştır. *Kitābu Muḥmelu’l-Luḡe*,⁵⁶ ve *Maḳayīsü’l-Luḡeti*⁵⁷ adlı sözlükleri, lafız ile anlam ilişkisinin ele alındığı tek sözlük sayılmıştır.⁵⁸ Onunla ilgili Yāḳūt el-Ḥāmewī (ö. 1229): *Bu, onun gibi*

⁴⁹ Yāḳūt el-Ḥāmewī, *‘Udeba’u İrşādu’l-Erīb ila Ma’rifeti’l-Edīb*. thk. İhsān ‘Abbās (Beyrut: 1993), 1/ 412.

⁵⁰ Maḳayīs: Arapça kelimelerin kökündeki asli harflerle ilgilenen bir terimdir. Her kelimenin belli bir kökü ve ölçüsü olup bu kökten kelimeler türetilir. (İbn-i Fāris, *Maḳayīsü’l-Luḡeti*, 15.)

⁵¹ Naht: iki kelimedenden yeni bir kelime yapmaktır. Bu durumda iki kelime veya kelimeler anlam ve şekil açısından farklı olmakla beraber yeni kelime lafız olarak onların tümünden bir parça almakta ve anlam olarak da ona işaret etmektedir.

⁵² Türk, *Arapça Haflerin Semantiği*, 25.

⁵³ ed-Dāye, *İlmu’ d-Delāleti’l- Arabī*, 20; ‘Abdu’l-Celīl Manḳūr, *‘İlmu’ d-Delāle Uṣūluḥu we Mebāhiṣuḥu fi’ t-Turaṣi’l- Arabī* (Dimaşk: İttihādu’l-Kitābi’l-‘Arab. 2001), 134.

⁵⁴ ‘Uṣmān İbn-i Cinnī, *el-Ḥasā’is*. thk. Muḥammed ‘Alī en-Neccār (Beyrut: Dāru’l-Hudā, 1952), 2/152.

⁵⁵ İbn-i Cinnī, *el-Ḥasā’is*, 2/147.

⁵⁶ İbn-i Fāris, *Kitābu Mu’cmalu’l-Luḡe*.

⁵⁷ İbn-i Fāris, *Maḳayīsü’l-Luḡe*.

⁵⁸ Ḳalāle, *eṭ-Taṭawwuru’ d-Delāli fi (Maḳayīsü’l-Luḡe) li İbn-i Fāris*, 18.

yazılmamış adı şanı büyük bir kitaptır demiştir.⁵⁹ Bu eser, *maḳayīs*⁶⁰ ve *naḥt*⁶¹ olarak iki düşünce üzerine bina edilmiştir.

Lafız ile anlam problemi konusunda, lafız ile anlamın birbirini tamamladığı görüşünde olan ‘Abdu’l-kāhīr el-Curcānī (ö. 1078-1079)’ye göre bu problem, onun söz dizim teorisini ortaya koymasını sağlamıştır.⁶² Curcānī bu teoride belagat, fesahat ve beyan unsurlarının üzerine kurulan edebi bir metnin güzel olabilmesinin kriterlerini; delaletin iyi ve tam olması ve bu delaletin güzel bir şekilde yansıtılması olmak üzere iki temelde sınırlandırmıştır. Bu şartların gerçekleşmesi ile iyi bir anlama uygun lafız getirilmiş olduğunu düşünen Curcānī⁶³ ayrıca bu konuda dilin, lafız, anlam ve lafzın zihinde yansımasından oluştuğunu ifade etmiş ve bugünkü semantik teorilerine ışık tutmuştur.⁶⁴

Zemaḥşerī (ö.1144) *Esāsu’l Belāge* sözlüğünde gerçek ve mecaz anlam arasındaki farkları başarılı bir şekilde göstermiştir. Kelimenin mecazi anlamını vermeden önce lügat anlamını zikretmiştir.⁶⁵ Belagat biliminin üzerine çalışanlar ise, nehiy ve istifham konuları gibi anlam çalışmaları yapmışlardır. Onlar da es-Sekkākī (ö. 1229) *Miftāḥu’l-‘Ulūm*, ‘Abdu’l-kāhīr Curcānī *Esrāru’l-Belāge* konularını ele almışlardır.

2.1.3. Batılarda Semantik

Semantik eskiden ayrı bir başlık altında değil, farklı bilimlerle, satır aralarında ele alınmıştır. Ancak 19. yüzyılda semantik konusu bir bilim olarak meydana çıkmıştır. Max Müller (ö. 1900) *the since of launguage* 1862, *the since of thought* 1887 yılında semantiğin bir bilim olarak temelini atmıştır. Daha sonra Michael Bréal (1915), daha önce zikredildiği gibi *Essai de Semantique* eserini ortaya koymuştur. Bu eserde Bréal, eski dillerdeki sözcüklerin anlamlarını araştırmıştır. Eski dillerde Hint-Avrupa grubuna ait Sanskritçe, Latince ve

---

⁵⁹ Hāmewī, ‘*Udebā’u’l-İrşādu’l-Erīb ila Ma’rifeti’l-Edīb*, 1/ 412.

⁶⁰ Maḳayīs: Arapça kelimelerin kökündeki asli harflerle ilgilenen bir terimdir. Her kelimenin belli bir kökü ve ölçüsü olup bu kökten kelimeler türetilir. (İbn-i Fāris, *Maḳayīsü’l-Luḡeti*, 15.)

⁶¹ Naht: iki kelimedenden yeni bir kelime yapmaktır. Bu durumda iki kelime veya kelimeler anlam ve şekil açısından farklı olmakla beraber yeni kelime lafız olarak onların tümünden bir parça almakta ve anlam olarak da ona işaret etmektedir.

⁶² ‘Abdu’l-kāhīr el-Curcānī, *Esrāru’l-Belāge*, nşr. Maḥmūd Muḥammed Şākīr (Cidde: Dāru’l-Medenī, 1991), 77; Ahmet Aytepe, “Dil, Söz ve Fesāhat: ‘Abdu’l-kāhīr Curcānī’nin Sözdizimi Nazariyesi” *İslam Araştırmaları Dergisi* 39 (2018), 167-168.

⁶³ Curcānī *Esrāru’l-Belāge*, 77-79.

⁶⁴ Curcānī *Esrāru’l-Belāge*, 98.

⁶⁵ Ebu’l-Ḳasım Cāru’llah Maḥmūd el-Ḥārizmī Zemaḥşerī, *Esāsu’l Belāge* (Beyrut: Dāru’l-Kutubu’l-‘İlmiyye, 1998),

Yunanca lafızlarının anlamlarını araştırmıştır. Bu çalışma, kelimelerin anlamlarının gelişimi ile ilgili ilk modern çalışma sayılmıştır.⁶⁶

19. yüzyılın başında ise Adolf Noreen (ö. 1925) tarafından kaleme alınan *Portraits of Linguist* adlı çalışma en büyük dil çalışması olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada Noreen *semology* terimini kullanarak semantik alanında çalışma ortaya koymuştur.⁶⁷ Noreen'in düşünceleri Avrupa ve Amerika'da dil bilimcilerin teorilerine esas olmuştur. Noreen anlamı ikiye bölmüştür:⁶⁸

1- Tanımlayıcı araştırma: Bu çalışmalarda Modern İsveç dilinde örnekleri ele almıştır.

2- Anlam etimolojisi çalışmaları: Bu çalışma anlamın tarihi gelişimini ele almıştır.

2.2. Semantik Teorileri

Anlamın farklı yönlerle ele alınması sonucunda farklı anlam tanımlamaları ve incelemeleri ortaya çıkmıştır. Batıda semantik çalışmalarını anlayabilmek için semantik anlayışlarına kaynaklık eden değişik teorilerin önemli olanlarına değinmek yerinde olacaktır.

2.2.1. Gösterge/İşaret Teorisi

Richards (ö. 1979) ve Ogden (ö. 1957) *the Meaning of Meaning*⁶⁹ kitabında aşağıdaki üçgenle gösterdikleri işaret teorisini ilk geliştirenler olmuşlardır.⁷⁰ Bu eserde işaretler ve sembollerle ilgili bir çalışma ortaya koymaya çalışmışlar ve sözcüklerin göndergesel işlevi ile duygusal işlevi arasında ayırım yapmışlardır.⁷¹

---

⁶⁶ Bertil Malmberg, *New Trends in Linguistics* (Stockholm: Lund, 1964), 123-124.

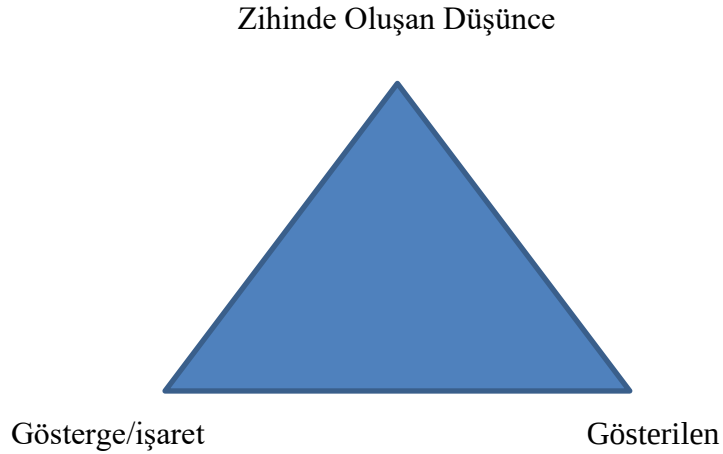
⁶⁷ 'Umar, *'İlmu'd-Delāle*, 23.

⁶⁸ Adolf Noreen, *New Trends in Linguistics*, 24-25.

⁶⁹ Audrey I. Richards - Charles K. Ogden, *The meaning of meaning* (Newyork: 1923).

⁷⁰ 'Umar, *'İlmu'd-Delāle*, 54.

⁷¹ Janet D. Foder, *Semantics: Theories of Meaning in Generative Grammar* (Newyork: Crowell, 1977), 61-63; Malmberg, *New Trends in Linguistics*, 125.

Şekil 2.1. Anlam Üçgeni

Bu teori hakkında; bir kelimedenden kastedilen mana, “o kelimenin işaret ettiği şeydir” ve “kelimedenden kastedilen manayı anlayabilmek için o kelime ile kelimenin işaret ettiği şey arasında bulunan ve insanın zihninde var olan ilişkidir” şeklinde olmak üzere iki görüş ileri sürülmektedir.⁷² Birinci görüşe göre; üçgenin iki kenarının ele alınması, anlamı tam manasıyla incelemek için yeterli olacaktır. İkinci görüşe göre ise; üçgenin tüm kenarları da ele alınmalıdır. Çünkü gösterge tarafından gösterilmek istenen anlama ulaşmak, ancak insan zihnindeki tasavvur veya düşünce yoluyla mümkün görülmektedir.⁷³ Bu iki görüşten ikincisi daha çok tasavvur teorisi başlığı altında ele alınmaktadır. Ayrıca, Ogden ve Richards, sözcüklerin insan zihninde nasıl izlenimler uyandırdığını ve iletişimde anlamın hem kişisel hem de tecrübeye dayalı olmasının ne gibi bir rolü olduğunu açıklamak üzere “sembol teorisini” geliştirmişlerdir. Bu teoriye göre kendi başlarına keyfî olarak bulunan semboller, ne zaman ki kendi aralarında bağlantılı olarak kullanılırsa işte o zaman anlamı meydana getirmektedirler.⁷⁴

Daha sonra bu iki dil bilimci, bir anlamın bir kelimedede sınırlanmayıp anlamın bağlam *contextualization* içinde farklı anlaşılacağını düşünerek, bağlam incelemesine başlamışlar ve anlam analizi üzerine birçok çalışma yapmışlardır.⁷⁵

---

⁷² ‘Umar, ‘*İlmu’d-Delāle*, 55.

⁷³ ‘Umar, ‘*İlmu’d-Delāle*, 55.

⁷⁴ Suat Özer, “Türkçede Anlam ve Kavram Terimleri Üzerine/Ogden ve Richards’ın Üçgenine Yeniden Bakmak”, *International Journal of Language Academy* 3/1 (2015), 148.

⁷⁵ Kerim Z. Hüsâme’d-Dîn, *Uşûl Turaşîyye fi’l-Lisāniyyati’l-Ḥadişe* (Mısır: en-Nehda’l-Mışriyye, 2001), 248-249.

Bu teoriye bazı açılardan eleştiriler getirilmiştir:⁷⁶

- 1- Bu teoriye göre anlam, işaret edilen şeyin hariçte gösterdiği şey üzerine çerçeve edilmiştir.
- 2- Konuşanın zihin yapısında her şeyin bilgisinin ince şekilde olması gerekmektedir. Fakat insanın her şeyin bütün bunların bilgisine sahip olması mümkün değildir.
- 3- Konuşan ve dinleyenlere göre bir mana ifade eden لا, لكن, الى, أو gibi kelimeler maddi alemde bir mevcuda delalet etmez.
- 4- Bir şeyin manası zatının dışında bir şeydir. Örneğin; “elma” kelimesi bizzat elmanın kendisi değildir. Elma yenmesi mümkündür fakat manası yenmez, öğrenilir.

2.2.2. Tasavvur Teorisi

İngiliz filozof Johne Locke’a göre bir kelimenin anlamı, o kelimeyi zihinde temsil eden fikirlerdir.⁷⁷

Ahmed Muhtâr (ö. 2003)’a göre bu teori dili, fikirleri iletmek için bir araç olarak görmektedir. Zihnimize dönen düşüncelerin dilden bağımsız bir işlevi vardır ve eğer biz düşüncelerimizi kendimize saklarsak dile ihtiyacımız olmayacaktır. Ancak zihnimizdeki düşünceleri, bilincimiz başka canlılara aktarma ihtiyacı duyar. Bu durum ise kendi zihnimizde oluşmuş manaları, başkalarına birtakım işaretler kullanmak suretiyle ulaştırma yoluna iter.⁷⁸ Bu nazariyenin gerçekleşmesi için şunlara sahip olması gerekmektedir:⁷⁹

- 1- Konuşanın zihninde hazır olması gerekmektedir.
- 2- Konuşan kimsenin kastettiği mananın, toplumun genelinin zihninde mevcut olması gerekmektedir.
- 3- Dinleyicinin aklında kastedilen mananın çağrışım yapması gerekmektedir.

Bu teori, fikirlere ya da konuşanın ve dinleyenin zihninde kastetmiş olduğu şeye ya da konuşanın kullanımıyla kastetmiş olduğu manaya yoğunlaşır. Bu teoriye, “konuşan kişinin zihninde oluşan fikir kendine has ise dinleyen kişiye fikri aktarması nasıl mümkün olacaktır” eleştirisine karşılık, fikirler tasvirlerle birbirlerine bağlıdır. Örneğin: Biz “masa” dediğimiz

---

⁷⁶ ‘Umar, *‘İlmu’ d-Delāle*, 56.

⁷⁷ ‘Umar, *‘İlmu’ d-Delāle*, 57; Manḳūr, *‘İlmu’ d-Delāle*, 85.

⁷⁸ ‘Umar, *‘İlmu’ d-Delāle*, 57; Manḳūr, *‘İlmu’ d-Delāle*, 85.

⁷⁹ ‘Umar, *‘İlmu’ d-Delāle*, 57.

zaman bütün konuşanlar ve dinleyiciler masanın tasavvurunu zihninde canlandıracaklardır. Bu tasavvur sayesinde aralarındaki iletişim mümkün olacaktır. Soyut kelimeler ve edatlar gibi tasviri mümkün olmayan birçok kelimenin mevcut olması ve bu kelimenin harfleri dışında akli bir tasavvurun mümkün olmaması da bu teoriye yapılan diğer bir eleştiridir.⁸⁰ Bu teori son asırda mananın ilmi açıdan ve nesnellik açısından farklı manalar ihtiva ettiğini ortaya koyan bu yeni metotların çoğunu reddetmiştir.

2.2.3. Davranış Teorisi

Davranış teorisi, dil kullanımının neleri gerektirdiğine odaklanmakta ve alenen gözlemlenebilen yönüne dikkat etmektedir. Bu şekilde de fikir veya algıya odaklanan kavramsal teori ile çelişmektedir.⁸¹

Davranış teorisi, Amerikan psikolojisi alanına uzun süre egemen olmuş ve semantikteki bazı temel eğilimlerin oluşumunda sadece psikologlar tarafından değil, bazı dil bilimciler ve filozoflar tarafından da iz ve etkisini bırakmıştır.⁸² Bunun sebepleri:

1- Semantik bilimi dil bilimcilerden ziyade Amerika’da *davranışçı yaklaşım/behavioral theory*, antropologlar ve sosyologlar tarafından büyük bir başarı ile gerçekleştirilmiştir. Sözlük çalışmalarında dil bilimcilerde olmayan dil analizi ve incelemesinin yöntemini bulmuşlardır. Ve dünyaya anlam alanında birçok karşılaştırma çalışmaları sunmuşlardır. Örneğin; akrabalık, hastalık, renkler vs.⁸³

2- İkinci sebebi ise; davranışçı yaklaşımı benimseyenlere karşı çıkmışlardır. Bloomfield (ö.1949) 1933 yılında *Language*⁸⁴ eserini yazarak, davranışçı ilkelerini dile uygulamış ve dil bilimi bilimsel hale getirmiştir. Bloomfield dil ile davranışçılık arasında köprü kurarak kendi teorisini oluşturmuştur.⁸⁵

Davranış teorisine göre düşünce, kavram, şuur, akıl ve duygu gibi zihinsel kavramların gözlemlenmesinin mümkün olmaması ve hakkındaki bilginin iç gözleme dayalı olması sebebiyle güvenli olmayan kavramlar olduğu için şüphe ile yaklaşmak gerekir. Bunlar hakkındaki bilgimiz güvenli olmayan iç gözleme dayalıdır.⁸⁶ Bu sebeple anlamla ilgili

---

⁸⁰ ‘Umar, *‘İlmu’d-Delāle*, 58.

⁸¹ ‘Umar, *‘İlmu’d-Delāle*, 59.

⁸² ‘Umar, *‘İlmu’d-Delāle*, 59.

⁸³ Palmer, *Semantics*, 56-57.

⁸⁴ Bloomfield Leonard, *Language* (London: 1933).

⁸⁵ Palmer, *Semantics*, 56-57.

⁸⁶ Kadir Kınar, *Anlambilimi ve Arap Anlambilimi* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2008), 91.

yapılacak araştırmalar, zihinsel kavramlarda değil ancak gözlemlenebilecek durumlar için sonuç verir.⁸⁷

Bu teori fitri etkenlerin ve içgüdüsel durumların görevini azaltarak, bilgiyi elde etme hususunda eğitimin ve çevresel faktörlerin önemini ortaya koymaktadır. Tecrübenin bilgiyi elde etme hususunda düşünceden daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu teoriyi savunanlar, bu dünyada var olan her şeyin genel fizik kuralları çerçevesinde ortaya çıktığını, dilsel veya hareketsel olan her türlü davranışın işte bu kanunların etkisiyle meydana geldiğini savunmaktadırlar.⁸⁸

2.2.4. Sözlüksel Alan Semantik Teorisi

Sözlüksel alan semantik teorisi semantik konularından birdir. Bu teori, birbirine yakın lafızları aynı sözlüksel alan içerisinde sınıflandırmak konusunda büyük bir öneme sahiptir .

2.2.4.1. Sözlüksel Alan Semantik Teorisi Düşüncesinin Temeli, Tanımı ve Önemi

Semantik bilimindeki bir başka gelişme, Alman dil bilimcisi G. Ipsen (1984) tarafından *kavram alanı/lexical field* teriminin ilk defa kullanılmasıdır.⁸⁹ 1930 yılında J. Trier (ö.1970) tarafından bu çalışmalar bir teori olarak netleşmiştir. Trier, kavram alanı anlamında *Sprachliches field* ve kelime alanı anlamında *word field* terimlerini kullanmıştır. Bu teori, anlamı birbirine bağlı kelimeleri bir başlık altına toplamaktadır.⁹⁰

Bir kelimeyi anlamak için, bu teoriye göre, o kelimeyle bağlantılı olan kelimeleri de anlamak gerekmektedir.⁹¹ Bu teorinin amacı, belirli bir alana ait olan kelimeleri bir kavram alanına toplamak, kelimeler arasındaki bağı ortaya çıkarmak ve genel kavram ilgisini ifade etmektir.⁹²

---

⁸⁷ ‘Umar, ‘*İlmu’d-Delāle*, 60.

⁸⁸ Kınar, *Anlambilimi ve Arap Anlambilimi*, 91.

⁸⁹ Nikolai G. Komlev, *Components of the Content Structure of the Word* (Germany: Walter de Gruyter, 2012), 140; Robert L. Miller, *The Linguistic Relativity Principle and Humboldtian Ethnolinguistics: A History and Appraisal* (Germany: Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2015), 64.

⁹⁰ Jürg R. Schwyter, *Old English Legal Language The lexical field of theft* (USA: John Benjamins Publishing, 1996), 31.

⁹¹ Lyons, *Firth’s Theory of Meaning*, 14.

⁹² Adrienne Leher, *Semantic Fields and Lexical Structure* (Amsterdam-London: 1974), 22.

A. Joles (1915) kavram alanına ilk defa *eş anlamlı/synonymy* ve *zıt anlamlı/antonymy* kelimeler ekleyerek kavram alanını geliştirmiştir.⁹³ Bu çalışmalar, Batılılar ve klasik Arap dil bilimcilerin telif ettikleri yağmur, at, bitkiler, ağaçlar, develer ve zamanlar ile ilgili kavram alanı eserlerinden etkilenmişlerdir. Modern kavram alanında da akrabalık, organlar, ses, eşyalar renkler, ilaçlar, hastalıklar ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır.⁹⁴

Bu teorinin düşüncesi, aynı anlam veya yakın anlam taşıyan kelimeleri bir araya toplamak ve bir başlık altına almaktır. Örneğin: Çanak teriminin altına kase, tabak, tencere, vazo, bardak gibi; çiçek terimin altına yasemin, gül, karanfil, menekşe, orkide, zambak gibi; renkler teriminin altına kırmızı, mavi, yeşil, beyaz ve siyah gibi.⁹⁵

İngilizce ve Fransızca kitaplarında bu terim, Batılılar tarafından farklı terimlerle ifade edilmiştir. Ancak belirli bir terim üzerinde anlaşamamışlardır.

Semantik çalışmalarda sözlüksel alan / anlam alanı tabirleriyle anlatılmak istenen şudur: Kelimeler ile kavramlar arasında anlam ilişkisi noktasında sıkı bir bağ vardır. Bu bağı anlayabilmek için kelimelerin işte bu anlam ilişkisi içerisinde çözülmesi gerekir. Teker teker, birbirinden bağımsız bir şekilde çözülmeleri, sonucun sağlıklı olmasına olanak sağlamayacaktır. Sözlüksel alan semantik teorisinde kelimeler, mozaik bir yüzeyde hem birbirini sınırlandıran hem de birbirini tamamlayan parçalara benzetilerek değerlendirilmektedir.⁹⁶

2.2.4.2. Sözlüksel Alan Semantik Teorisinin Gelişimi

Sözlüksel alan semantik teorisinin ilk belirtileri, Araplarda erken dönemde ortaya çıkmıştır. Arapların sözlüksel alan teorisine olan ilgileri bu alanda yaptıkları çeşitli çalışmalarda ortaya çıkmaktadır. Onlar farklı konularda dille ilgili küçük risaleler ve kitaplar yazmışlardır. Bu risaleler:⁹⁷

1- *Kitābu'l-Ḥaṣerāt*: Ebū Ḥayyire el-'Arabī, Ebū Ḥātim es-Sicistānī (ö. 248/862).

---

⁹³ 'Umar, *'İlmu'd-Delāle*, 80; Bassey E. Antia, *Terminology and Language Planning: An Alternative Framework of Practice and Discourse* (USA: John Benjaming publishing, 2000), 104.

⁹⁴ Stephane Ullmann, *Meaning and Style* (Oxford: Barnes & Noble Books, 1973), 30-32.

⁹⁵ 'Umar, *'İlmu'd-Delāle*, 79.

⁹⁶ Aksan, *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, 42.; Yunus Ekin, *Kur'an'a Göre İnançsızlık Küfür Kavramının Semantik Tahlili* (İstanbul: Işık Yayınları, 2001), 24.

⁹⁷ 'Umar, *'İlmu'd-Delāle*, 108.

- 2- *Kitābu'n-Nahl we'l-'Asef*: Ebū 'Amr eş-Şeybānī (ö. 213/828), el-Aşma'ī (ö. 216/831), Ebū Hātim es-Sicistānī.
- 3- *Kitāb'ul-Hayyāt we'l-'Akārib*: Ebū 'Ubeyde (ö. 210/825).
- 4- *Kitābu'z-Zubāb*: İbnu'l-'Arabī (ö.231/845).
- 5- *Kitābu'l-Cerād*: Aḥmed b. Hātim, Ebū Hātim es-Sicistānī, Ahfeş el-Aşgar (ö.315/927).
- 6- *Kitābu'l-'İbil*: Birçok müellif tarafından yazılmıştır.
- 7- *Kitābu'l-Hayl*: Birçok müellif tarafından yazılmıştır.
- 8- *Kitābu Ḥalki'l-İnsān*: Birçok müellif tarafından yazılmıştır.
- 9- *Kitābu'l-Birr*: İbnu'l-'Arabī.

Sözlüksel alan sözlüğü sayılabilecek bazı kitaplar ise şunlardır:

- 1- *Kitābu'ş-Şifāt*: en-Nadr b. Şumeyl (ö.203/818).
- 2- *Kitābu'l-Elfāz*: İbnu's-Sikkīt (ö.244/858).
- 3- *el-Munecced*: Kura'n-Neml (ö. 310/922).
- 4- *el-Ġarību'l-Muşannef*: Ebū 'Ubeyd Kāsım b. Selām. Bu eser anlamsal sözcüklerle ilgili en eski eserdir. Bu eserde 30 risalesi vardır. Her risalede ise bir konuyu ele almıştır.
- 5- *el-Elfāzu'l-Kitābiyye*: el-Hemedānī (ö.320/932).
- 6- *Cevāhiru'l-Elfāz*: Kudāme b. Ca'fer (ö.337/948).
- 7- *et-Telhīş fī Mā'rifeti'l-Eşyā*: Ebū Hilāl el-'Askerī (ö. 400/1009'dan sonra).
- 8- *Fıkhu'l-Luġe we Sirru'l-'Arabiyye*: Şa'alebī (ö.429/1038).
- 9- *Muḥtaşar el-Ġarību'l-Muşannef*: Muḥammed b. Rıdvan en-Numeyrī (ö. 657/1259).
- 10- *Mu'cem el-Me'āni'l-Kebīr*: İbn-i Kuteybe (ö. 276/889).
- 11- *Mu'cemu'l-Muḥaşşas*: İbn-i Sīde (ö. 1066). Bu eser alan semantiği ile ilgili en önemli eserdir.⁹⁸

Batılılarda Sözlüksel alan düşüncesi 19. yüzyılda netleşmeye başlamıştır. Alexander Humboldt (ö. 1859) 1767 yılında, bu teorenin ruhi babası olarak kabul edilmiştir. Humboldt ile Herder (ö. 1803) 1772 yılında Almanya'da bu teoriyi ilk destekleyenlerden olmuştur. Humboldt dilin akılsal olarak işlenmesi gerektiği düşüncesini savunmuştur. Ona göre bir şey

---

⁹⁸ Ramaḍān en-Neccār, *Ebḥaşun Delāliyye we Mu'cemiyye* (İskenderiye: Dāru'l-Vefā, 2006), 19.

ancak başka bir şey ile karşılaştırıldığında idrak edilebilir. Bundan dolayı dilin akla bağlanması konusu ona aittir.⁹⁹

Gottfried Leibniz (ö. 176) ‘in konulara yönelik sözlük oluşturma davetine karşılık ilk konulara göre sözlüğü hazırlayan 1852 yılında Peter Roget (ö. 1869) olmuştur. Roget, Theasaurus¹⁰⁰ adlı bir sözlük hazırlamıştır. Bu sözlük Almanca, Fransızca ve İspanyolca dillerinde alan semantiği ile ilgili örnek bir sözlük olmuştur. Semantik alan teorisini en modern şekilde temsil eden çalışma ise Yeni Ahit İncil ile ilgili yapılan Greek New Testament¹⁰¹ sözlüğüdür.¹⁰²

Esaias Tegnér (ö. 1928), bu kavramı ilk defa 1877 yılında Alan Semantiğin Düşüncelerine Sunum adlı makalesinde kullanmıştır. 1910 yılında Meyer (ö. 1914) Anlam Sistemi (Bedeutungss Systeme) adlı makalesinde düüncelerini düzenli bir biçimde aktarmıştır. Ayrıca semantik alanları, müfredatları birbirine bağlayan maddeleri sınıflandırarak ifade etmiştir.¹⁰³

Edmund Husserl (ö. 1938) ile Ferdinand De Saussure (ö. 1913), sözcüğün bir dil kavramı olarak yayılmasını başlatmışlardır. Onlara göre her sözcük, belirli düşünceler ile başka kelimelere bağlıdır. Gunther Ipsen ise 1924 yılında bu kavramla ilgili olarak, dilde özel kelimelerin bulunduğunu ancak bu kelimelerin dilde yalnız bulunmadığını, bir anlam grubuna bağlı olduklarını belirtmiştir.¹⁰⁴

Batılı araştırmacılara göre bir kelimenin anlamı, ancak bağlı olduğu diğer kelimelerle anlaşılır. Onlara göre kelimelerin anlamları zihinde birbirine bağlıdır. Batılılar sözlüksel alan kavramını; Semantik Field, Lexical Field, Field Theory olarak isimlendirdiler.¹⁰⁵

Batıdaki bütün dil çalışmaları De Saussure’in çalışmalarına dayanmıştır. Çünkü De Saussure çalışmalarında *diekroni* ve *sinecroni* çalışarak bu teorelin ilk turasını atmıştır. Onun kitabında dil, satranç oyununa benzetilmiştir. Satranç oyunu nasıl ki taşların birbirine bağlanmasına dayalıdır; dil de bir sistemin içindeki hissedilen parçaların karşılaştırılmasına

---

⁹⁹ Mahmüd C. er-Rubb, “Nezariyyetu’l-Hukûli’d-Delâliyye we’l-Me’âcimu’l-Me’newiyye ‘inde’l-‘Arab” *Mecelletu Mecme’u’l-Luğati’l-‘Arabî* 71 (1992), 215.

¹⁰⁰ Peter Roget, *Roget’s International Thesaurus* (USA: 1852).

¹⁰¹ American Bible Society, *The Greek New Testament* (New York: 1882).

¹⁰² Er-Rubb, “Nezariyyetu’l-Hukûli’d-Delâliyye”, 221-223.

¹⁰³ Er-Rubb, “Nezariyyetu’l-Hukûli’d-Delâliyye”, 214-215.

¹⁰⁴ Er-Rubb, “Nezariyyetu’l-Hukûli’d-Delâliyye”, 215-216.

¹⁰⁵ Lyons, *Semantics*, 251.

dayalıdır. Ayrıca, herhangi bir parçadan vazgeçmek veya başka bir parçaya dönmeden de bir adım atmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁶

Daha sonraki yıllarda da sözlüksel alan semantik teorisi ile ilgili araştırma ve çalışmalar devam etmiştir. 1931 yılında Jost Trier bu teorinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Trier bu alanı *word field* veya *sprachliches field* olarak isimlendirmektedir. Trier dili seçip sonra da kelimeleri birbirine bağlamaktadır.¹⁰⁷ Sözlüksel alanı ise insan zihninde birbirinden soyutlanmış gibi ayrı ayrı bulunmadıkları, bir mozaik gibi sınırlandıkları, içinde birbirini etkiledikleri alanlar oluşturdukları biçiminde açıklamaktadır.¹⁰⁸ Trier lafız hazinesiyle uğraşmış ve lafızların uğradığı değişiklikleri izlemiştir.¹⁰⁹

Trier'den sonra Leo Weissgerber (ö.1985) renkler dünyasını ele almıştır. Weissgerber, kavramların her alanı kapsadığını düşünmekle beraber puzzle gibi birbirine bağlı olduğunu ve boşluğu olmadığını ifade etmektedir.¹¹⁰

2.2.4.3. Sözlüksel Alan Semantik Teorisi Sınıflandırması ve İlkeleri

Sözlüksel alan semantik teorisi ile ilgili sınıflandırma ve ilkeleri vardır. Bir metnin üzerine araştırma yapmak isteyen kimsenin bunlara dikkat etmesi gerekmektedir. Bu sınıflandırma ve ilkeleri nelerdir?

Bir araştırmacı sözlüksel alan semantik teorisi üzerinde bir sınıflandırma yapmak isterse iki şey yapabilir:

Zihninde konu başlığı tasarlayıp konuya göre sözcükler toplar ve sözcüklere göre bir konu başlığı tasarlar.¹¹¹

Alan semantiği çalışan dil bilimciler, konuları ve alanları sınıflandırmakta problem yaşamışlardır. Çünkü semantikte isimleri koymaktan daha önemli olan şey sözcüklerin sınıflandırılma şeklidir.¹¹²

---

¹⁰⁶ Ferdinand De Saussure, '*İlmu'l-Luğati'l- 'Ām*, çev. Dr. Youil Yusuf Aziz. ed. Mâlik Yusuf el-Matlabî (Bağdat: Dâru Āfâki'l- 'Arabiyye, 1985), 126.

¹⁰⁷ Er-Rubb, "Nezariyyetu'l-Hukûli'd-Delâliyye", 216.

¹⁰⁸ Aksan, *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, 42.

¹⁰⁹ Lyons, *Semantics*, 251; Ullmann, *Meaning and Style*, 30-32.

¹¹⁰ Leo Weissgerber, *das Gesetz der Sprache* (New York: 1951), 54.

¹¹¹ 'Umar, '*İlmu'd-Delâle*, 85.

¹¹² 'Umar, '*İlmu'd-Delâle*, 85.

Bazı dil bilimciler canlı ve cansız, maddi ve manevi veya insan ve insan dışı gibi sınıflandırmada bulunmuşlardır.¹¹³ Ama en modern sınıflandırma daha önce adı geçen Greek New Testament tasnifidir. Bu sözlüğün 50.000 kelimesi 275 anlam alanına dağıtılmıştır. Her ne kadar bu sözlük, alanlarında kusurlu olsa da alan semantiğiyle ilgili güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu sözlük, varlıklar, olaylar, eşyalar ve ilişkiler olmak üzere dört ana başlık altında toplanmaktadır.¹¹⁴

Sözlüksel alan semantik teorisindeki ilkelerine gelince, kelimeleri sözlüksel alanlara dağıtmak için aşağıdaki işlemler yapılmalıdır:¹¹⁵

- 1- Anlamsal alan ana başlıkları belirtilmelidir.
- 2- Ana anlamsal alanlar alt alanlara boşaltılmalıdır.
- 3- Lafızlar ana başlıklar altına değil alt başlıklara dağıtılmalıdır.
- 4- Her lafzın bir alt anlam alanına ait olması gerekir. Eğer lafza bir başlık bulunamaz ise ana başlıkların tekrar gözden geçirilmesi gerekir.
- 5- Bir kelime tek bir anlamsal alt alana ait olmalıdır.

2.2.5. Bağlam Teorisi

Bağlam teorisi, bir sözcüğün anlamı, dil içindeki kullanıldığı biçim ya da sözcüğün yüklendiği görevdir.¹¹⁶ Bağlam teorisi dil biliminin konusudur. Bir teori olarak ortaya çıkmadan önce tarihi gelişiminden gelecek satırlarda bahsedilecektir.

2.2.5.1. Klasik Arap Çalışmalarında Bağlam

Klasik Araplar çalışmalarında bağlam konusunu, *el-makal* ile *el-makam* arasındaki ilişki olarak ele almışlardır. Belagatçılar bu ilişkiyi, Meani biliminde *duruma göre* anlamına gelen *مقتضى الحال* ıstılahı içinde incelemişlerdir. Meani bilimi ile ilgilenen klasik belagatçılar konuşanın ve dinleyicinin durumlarını göz önünde bulundurmuşlardır. Onlar sözlerin duruma uygun olması için konuşan kimsenin konuşmasından önce dinleyicinin durumunu bilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Bundan dolayı bugünkü dil bağlamı anlamına gelen *el-makal* kavramına büyük bir önem vermişlerdir. Örnek olarak Curcānī'ye göre, bir sözcüğün fasih olması bağlama ve bulunduğu yapıya bağlıdır. Bir sözcüğün anlamı ise başka

---

¹¹³ 'Umar, *'İlmu'd-Delāle*, 86.

¹¹⁴ 'Umar, *'İlmu'd-Delāle*, 32.

¹¹⁵ Muḥammed 'Alī el-Hūlī, *'İlmu'd-Delāle we 'İlmu'l-Me'nā* (Amman: Dāru'l Felāh, 2001), 178.

¹¹⁶ Ulmann, *Meaning an style*, 8.

cümlelerle arasındaki duruma bağlıdır. Örneğin: (وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا) ayetindeki اشْتَعَلَ fiili bu ayette en fasih derecede kullanıldığı düşünülmektedir. Bir sözcüğün fasih olması kendisinden değil aksine içinde bulunduğu cümlelerin unsurlarına bağlıdır.¹¹⁷

el-Makam ise, durum bağlamı için kullanılmıştır. Yine Curcānī sözleri, kullanıldığı makama göre bağlamıştır. Hatta sözlerin kullanıldığı duruma göre kullanılmasının gerekliliğini vurgulayan Sībawayh'in dinlenilmediği için araştırmacılara büyük tepki göstermiştir. Hatta onlar, Arapça'da her *takdim* veya *tehir* öneme göre yapıldığından başka bir sebep belirtmemişlerdir.¹¹⁸

Curcānī buna ek olarak lafızların yalın haliyle birbirlerine karşı bir üstünlüğü olmadığını üstünlüğün lafzın anlamının bir sonraki lafzın anlamına bağlı olmasıyla söz konusu olacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla Curcānī sözcükleri kullandığı duruma yani makama bağlamıştır. Bu durum anlam biliminin temelini oluşturmuştur. İşte bu *makam* sözcüğü daha sonra modern dil biliminde *durum*, *makal* kavramı ise *lafız* şeklinde kullanılmaktadır.¹¹⁹

Belagatçıların dil çalışmalarında makam konusunu iyi idrak ettikleri ancak kendi özel yöntemleri ile inceledikleri anlaşılmaktadır.¹²⁰ Aynı zamanda onların makamı veya durum bakışını açıklayıcı olarak değil standart görünümde inceledikleri görülmektedir.¹²¹

Arap dilcilere gelince, Ferāhidī (ö. 175) gramer çalışmalarında bağlam ile ilgilenmiş hatta bu bağlamda konuşan ile muhatap olan kimse arasındaki ilişkiden de bahsetmiştir.¹²²

Sībawayh de hocası Ferāhidī gibi özellikle *hazf*, *takdim* ve *tehir* gibi konularda dil ve durum bağlamına önem vermiştir. Özellikle hazfedilen kelimelerin takdirini ve yorumunu yapmıştır. Hazfedilen *fiili*, *faili* ve *mef'ulü* bağlama göre takdir etmiştir. Kendi yorumlarını da bağlamdaki kelimelerin *irap* hareketlerine bakarak yapmıştır. Bu şekilde Sībawayh cümlelerin unsurlarının dışındaki etkenlere ve dildeki kullanımına dikkat etmekle beraber durumu bir karineye de bağlayabilmektedir. Bu karineye göre cümlelerin bazı öğelerinden biri anlama bağlı olarak hazfedilebilir. Örneğin: رويدك (yavaş ol adam) demektir.

¹¹⁷ Curcānī, *Delā'ilü'l-İ'cāz*, thk. Muḥemmed Raḍwān ed-Dāye, (Dimaşk: 1987), 99.

¹¹⁸ Zehrān el-Bedrāwī, *Ālimu'l-Luġeti'l-Arabiyye 'Abdu'l-Ḳahir el-Curcānī* (Kahire: Dāru'l-Me'ārif, 1987), 138, 242.

¹¹⁹ Curcānī, *Delā'ilü'l-İ'cāz*, 99.

¹²⁰ Kemāl Bîşir, *Dirāsāt fī 'İlmi'l-Luġa*, Mısır: Dāru'l-Me'ārif, 1969, 64.

¹²¹ Şābit Fethī, *Eşeru's-Siyak fī Mebnā't-Terkibi we Delāletihī* (Mısır: Cāmi'etu'l-Minye, Doktora Tezi, 1994), 74.

¹²² Sībawayh, *el-Kitāb*, 1/244.

Sībawayh, çok acil bir durumda bulunulduğunda birine رويد denilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bir durumun yavaş yavaş yapılması istenildiğinde birine رويدك denilmesi gerektiğini belirtmiştir. Böylece /ك/ duruma göre hazfedilebileceği anlaşılmaktadır.¹²³

Cāhiz (ö. 255) de Arapça çalışmalarında anlamı kavramak için bağlama önem vermiştir. Eserlerinde farklı yerlerde bağlamın önemine işaret etmiştir. Bağlama verdiği önemi ile ilgili Cāhiz, mecazın doğru bağlamda kullanılmasının gerekliliğini dile getirmiştir. Ancak bağlam kavramını açık bir şekilde değil beyanı tanıtırken ifade etmiştir. Cāhiz, bir lafzın belîğ olmasına. 1. Lafzın söylenmesinin kolay ve kulağa hoş gelmesi, 2. Lafzın anlamının açık olması, 3. Lafzın duruma göre uygun olması şartlarını koşması ile bu konuya olan ilgisini göstermiştir.¹²⁴

İbn-i Cinnī (ö. 392) bağlam konusuna çok erken zamanlarda değinmiştir. Müşahede olduğu yerlerde *hazf*ın olacağını belirtmiştir. Bağlamla ilgili en önemli delilin görme durumu olduğuna işaret etmiştir. Anlamı dil çerçevesi içerisinde ele almış, lafız ile eylemi anlamdan ayrı tutmamıştır. Her ikisinin de anlamı tamamlayan unsurlar olduğunu belirtmiştir. Hatta bir kelimenin anlamının bulunduğu siyak kelimenin anlamını verdiğini belirtmiştir.¹²⁵ İbn-i Cinnī siyak delaletini aşağıdaki unsurlar çerçevesinde inceleyerek ele almıştır.¹²⁶

1- Bir sözcüğü tek başına değil, bulunduğu cümle yapısıyla ele almıştır.

2- Bir sözcüğü bir yapıya koymuştur ve bir yapıda kullanmıştır.

3- Sözcüklere bakarken müşahedeye önem vermiştir.

4- Dili incelerken dini inançları da ele almıştır.

İbn-i Cinnī *takdim* ve *tehir* konusunda sadece bir cümleyi incelemeyerek aynı zamanda bir kelimenin yanındaki başka bir kelimeye de bakmıştır. Özellikle birçok problem sayesinde anlamın ortaya konulduğunu düşünmüştür. Aynı zamanda lafızla anlamın birbirine ne kadar

---

¹²³ Sībawayh, *el-Kitāb*, 1/244.

¹²⁴ Şüriyye Ceğbüb, “Uşul we delālāti’s-Siyakı’l-Maḳami fi’t-Turāşī’l-’Arabī”, *Beskere Mecellet Kulliyeti’l-Ādābi we’l-Luġāt* 16 (Mayıs, 2014), 362.

¹²⁵ Ewatıf Kennüş el-Muştafa, *ed-Delāletu’s-Siyakıyye ‘inde’l-Luġewiyyīn* (Londra: Dāru’s-Seyyāb), 26.

¹²⁶ Kennüş, *ed-Delāletu’s-Siyakıyye ‘inde’l-Luġewiyyīn*, 130.

bağlı olduğunu ortaya koymaya çalışmış ve birbiri arasında ayırım yapılamayacağını vurgulamıştır. Buradan da İbn-i Cinnî'nin anlama ne kadar değer verdiği anlaşılmaktadır.¹²⁷

İbn-i Cinnî'nin her ne kadar bağlam konusunu incelemesi kendi eserlerinde dağınık bir şekilde olsa da modern dil bilimcilerin ortaya koyduğu dille ilgili teorilerin birçoğuna el-*Hasāis* adlı kitabında bahsetmiştir.¹²⁸

Bundan, Klasik Arap Dilcileri dil konusunda sadece bir dil metne bağlı olarak değil bir metni dış etkenleri ile birlikte incelemişlerdir. Sözlerin hem bir görevi hem de anlamının bulunması sebebiyle bir metnin dış etkenler ile incelenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca sosyal iletişim kurulabilmesi için dil, konuşma ve sözcüklerin bir görevinin ve anlamının var olduğunu ifade etmişlerdir.¹²⁹

2.2.5.2. Modern Dil Çalışmalarında Bağlam

Bağlam teorisi modern çağda dil biliminde semantiğin alt dalları içerisinde incelenmektedir. Bu teori ilk defa dilin toplumsal işlevine önem veren ve sosyal dil ekolüne mensup olan İngiliz dil bilimci J. Firth (ö.1960) tarafından kullanılmıştır.

Bu teoriyi “dildeki anlamı”, “kullanılma şekli” veya “oynadığı rol” olarak tanımlanmaktadır.¹³⁰ Firth bir kelimenin anlamını sınırlandırmak için bütün şartları genişletmeye çalışmış, anlamı bağlamın bir görevi olarak görmüş ve bunu ispat etmeye çalışmıştır. Ayrıca Firth, anlamın ancak dilsel birimin bağlamsallaştırılmasıyla, yani farklı bağlamlara yerleştirilmesiyle ortaya çıkacağını belirtmektedir.¹³¹

Gösterge teorisi ve Davranış teorileri mensupları da bu konuyla ilgilenerek anlamın önemini ve anlamı sınırlandırmayı amaçlamışlardır. Dilciler ise dil biliminin anlamla ilişkilendirilmediğini belirtmişlerdir. Noam Chomsky'nin teorisi olan Üretici Dil Bilgisi teorisi de başından bağlama önem vermemesi sebebiyle, bağlamı göz ardı ederek anlama ulaşılamayacağı, bir cümlenin soyut mu somut mu olduğunun bağlamla anlaşılabileceği ve bir

---

¹²⁷ Muhammed Dāwūd, *el-'Arabīyye we 'İlmu'l-Luġeti'l-Hedīs* (Kahire: Dār Ğerīb, 2001), 197.

¹²⁸ Kennūş, *ed-Delāletu's-Siyakīyye 'inde'l-Luġewīyyīn*, 140.

¹²⁹ Aḥmed Kerā'in, *'İlmu'd-Delale beyne'n-Nazarı we't-Taṭbīk* (Beyrut: el-Mu'ssesetu'l-Cāmi'iyye li'd-Dirāsāti we'n-Neşir, 1993), 85.

¹³⁰ Ulmann, *Meaning and Style*, 8.

¹³¹ Umar, *'İlmu'd-Delāle*, 68.

kelimenin asıl manasını anlamının bağlamla mümkün olacağı konularında eleştiri görmüştür.¹³²

Dil Bilimcilere göre, bağlamın dil bağlamı, duygusal bağlam, durum bağlamı ve kültürel bağlam olmak üzere dört unsuru bulunmaktadır. Firth, bu unsurların dilin araçlarından biri olduğunu vurgulamıştır.¹³³

Dilsel bağlam, bir kelimenin farklı bağlamlarda kullanılmasıyla nitelik olarak farklı anlamlar kazanmasıdır. Örneğin: Güzel kelimesinin dilsel bağlamda insan kelimesi ile kullanıldığında ahlaklı insan, öğretmen kelimesi ile kullanıldığında işini iyi yapan öğretmen anlamına geldiği bilinmektedir. Buradan yola çıkarak bir kelimenin içinde bulunduğu bağlama göre farklı anlamlara gelmesi mümkündür.¹³⁴

Duygusal bağlam ise, vurgu veya övgüde aşırı ya da itidalli olmayı gerektiren tepkilerin zayıflık ya da güçlülük derecesini belirlemektedir. Örneğin: İngilizce kelime olan *love* “aşk” kelimesi ile *like* “sevmek, beğenmek” kelimesi kök anlamı noktasında sevgi anlamında birleşseler de her iki kelime de farklı kelimelerdir.¹³⁵

Durumsal bağlama gelince, sözcüğün bulunduğu dışsal bağlamdır. Örneğin: Bir insan hapşırıldığında ona söylenen “Yerhamuke Allahu” ile vefat eden insan hakkında söylenen “Allahu yerhamuhu” dualarında ki rahmet kelimesinin ifade ettiği manalar birbirinden farklı olmaktadır. Bundan yola çıkarak aynı kelimenin farklı anlamlara delalet etmesine durumsal bağlam denmektedir.¹³⁶

Kültürel bağlam da, sözcüğün kullanılması ihtimali bulunan çevrenin tanımlanması gerekmektedir. Örneğin: Hanımefendi veya eş manalarına gelen عقیلة sözcüğü modern Arapçada kullanılan زوجة kelimesine göre daha yüksek bir tabakayı göstermektedir.¹³⁷

---

¹³² Fatih Müldür, “Noam Chomsky’de Üretici Dilbilgisi: Derin Yapı ve Yüzey Yapı Ayrımı”, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 27 (2016), 59-74; Eleştiriler ile ilgili bkz. Nihād el-Musā, *Naẓariyyet ‘i-Nehwi ‘l-‘Arabiy fi dū ‘i Menāhici ‘n-Nāzeri ‘l-Luġewiyyi ‘l-ḥediş* (Amman: el-Musse ‘l-‘Arabiiye li ‘d-Dirāsāti we ‘n-Neşir, 1980), 86-87.

¹³³ Umar, *‘İlmu ‘d-Delāle*, 69.

¹³⁴ Umar, *‘İlmu ‘d-Delāle*, 69-70.

¹³⁵ Umar, *‘İlmu ‘d-Delāle*, 70-71.

¹³⁶ Umar, *‘İlmu ‘d-Delāle*, 71.

¹³⁷ Umar, *‘İlmu ‘d-Delāle*, 71.

Firth'e göre, Klasik Arap çalışmalarında yer alan *makam*, durumu, *makal* ise lafzı karşılamaktadır. Firth ayrıca dil bilimin araçlarından olan durum bağlamının unsurlarını da belirtmiştir. Bu unsurlar:¹³⁸

1. İnsanlar, şahısların özellikleri, konuştukları konular.
2. Konuya bağlanan konuyu iyi anlamak için eşyalar.
3. Konuya bağlanan konuyu iyi anlamak için eşyalar.

2.2.5.3. Sözlüksel Alan Teorisi ile Bağlam İlişkisi

Sözlüksel alan teorisi ile bağlam teorisi arasında güçlü bir bağ vardır. Bir kelimenin anlamına başvurmak istenildiğinde mutlaka sözlüğe bakılır. Ancak bir kelimenin kendinde bir delalet ifade etmez dolayısıyla zihinde anlamı bulanık kalmaktadır. Onun için kelimenin sözlüksel anlam tam anlamını yansıtmamaktadır. Bir metnin içerisinde bulunan bir kelimenin tam anlamını bulmak için kesinlikle bulunduğu bağlamın çerçevesinde değerlendirilmelidir. Böylece bir lafzın özellikleri ve sınırları belli yapı içerisinde incelenirken anlamı ortaya çıkarmaktadır.¹³⁹

Sözlüksel alan eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve ortak lafız anlamlılık ilişkileri incelenmektedir. Bu anlam ilişkileri metni anlamayı ve metnin arasındaki dokuları birbirine bağlamayı sağlamakla beraber lafızların arasındaki farkı meydana çıkmaktadır. *Sözlüksel Alan Teorisi Çerçevesinde Nisa Suresinde Uluhiyet Lafzı ve Bağlamları* adlı çalışmamızda sözlüksel alan teorisine göre uluhiyet sözlüksel alanında kullanılan eş anlamlı ilişkisinde bulunan Allah, Rab ve İlah lafızları incelenmektedir. Bu lafızların her biri farklı delalet taşımaktadır. Bu delaletler ise, Nisâ suresindeki bağlamlar sayesinde tam manası ile ortaya konulmaktadır.

---

¹³⁸ Bişir, *Dirāsāt fi 'İlmi'l-Luġa*, 64-66.

¹³⁹ İmān Cerbū'e, *Kaşidet Medīhi'z-Zılli'l-'Ālī" li Mehmūd Derwīş Dirāse Delāliyye* (Kusantına: Kusantına Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 14.

3. NİSÂ SURESİNDE ULUHİYET LAFIZLARI

Bu bölümde öncelikle Nisâ Suresinin özelliklerinden bahsedildikten sonra Nisâ Suresinde geçen kelimeler sözlüksel alan teorisi çerçevesinde incelenerek bağlamsal incelemeye tâbi tutulacaktır.

3.1. Nisâ Suresinin Nüzulü:

Mushaf'a göre dördüncü, nüzulü sırasına göre ise doksan ikinci sırada olan bu sure, Zilzâl Suresinden önce, Mümtehine Suresinden sonra inmiştir. Hicretten 5 veya 6 yıl sonra gerçekleşen Mureysî Gazvesi'nde dini yargılar ve uygulamalardan olan teyemmüm ile ilgili ayeti içermesi sebebiyle, bu surenin bu yıllarda indiği fikri ağırlıklı olarak kabul edilmektedir. Buhârî tarafından rivayet edilen ("Ferâiz", 14) Kur'an'ın son ayetinin Nisâ Suresinin 176. ayeti olduğu rivayeti göz önünde bulundurulursa, bu surenin nüzulünün de diğer bazı sureler gibi geniş bir sürede tamamlandığı görülmektedir.¹⁴⁰

Sure ile ilgili Mekke'de veya hicret esnasında indiğine dair rivayetler bulunmakla beraber bu rivayetler zayıf görülmektedir. Sure başında bulunan ey insanlar ifadesiyle başlayan surelerin hicretten önce indirildiği genel kabulünden hareketle öne sürülen iddialara şu şekilde karşı çıkılmaktadır: Medine'de inen ayetlerin birçoğunda bu ve buna benzer ifadeler bulunmakta ve ey insanlar denildiğinde Medine'de bu ifadeyle sadece Medinelilerin kastedilmeyeceği gibi Mekke'de indiğinin de bir göstergesi olmayacaktır.¹⁴¹

3.2. Nisâ Suresinin Konusu:

Bu sure ağırlıklı olarak kadın ve erkeğin aynı kökten geldiği, bu ikisi arasındaki ilişki, aile hayatının önemi, kendi cinsleriyle arasındaki davranışlar, anne rahminden itibaren insanların durumu, akrabalık ve insanlıkla ilgili haklar, miras hükümleri gibi konular ve kurallar bütünü ihtiva etmektedir.

Ayrıca kişinin kendisi ve başkalarıyla olan ilişkisinin yanında Allah ile olan ilişkisini, kulluk ve kulluk bilinci ile ilgili konuları içermektedir. Kişinin başkalarına yaptığı haksızlık

---

¹⁴⁰ Ebu'l-Hesen 'Alî Bin Ahmed en-Nisâbüri, *Esbâbu Nuz'li'l-Kur'an*, tkh. Seyid Ahmed Şakır, (Katar: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedid, 1969), 136-180; Muhammed Tâhir İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, (Tunus: Dâr et-Tûnusiyye, 1984), 4: 213; Muḳbil bin Hâdî bin Muḳbil Hemeẓânî el-Wadî'i, *eş-Şaḫîḫ el-Musned min Esbâbi'n-Nuzûl*, (Kahire: Mektebetu İbn-i Teymiye, 1987), 63-64.

¹⁴¹ İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4: 212.

karşısında karşılaşacağı cezai müeyyidelerden bahsetmekte ve insanları bunlardan alıkoymaktadır. Müslümanlar ve diğer dinlere mensup insanlar arasındaki ilişkiler konusunda da ortaya konulan hükümleri ihtiva etmektedir.¹⁴²

3.3. Nisâ Suresinde Geçen Uluhiyet ile İlgili Lafızlar ve Bağlıları

Uluhiyet kavramı, Allah dışında bir varlık için kullanılamayan bir kavram olmakla beraber kendi zatından bir derecesini de ifade etmede kullanılan bir kavramdır. Aynı zamanda bu kavram kulluğun sadece kendisinde yapıldığı ilah olması sebebiyle, Allah'ı niteleyen ilahi isimlerin karşılığı olarak kullanılmaktadır.¹⁴³

Tablo 3.1. Nisâ Suresinde Geçen Uluhiyet ile İlgili Lafızlar

No.	Uluhiyet Lafızları	Uluhiyet Lafızları Geçtiği Ayetler	Sayı
	الله	1-1-5-6-9-11-11-11-12-12-13-13-14-15-16-17-17-17-19-23-24-24-25-25-26-26-27-28-29-30-32-32-32-33-34-34-34-35-35-36-36-37-38-39-39-39-40-42-43-45-45-45-46-47-48-48-49-50-52-52-54-56-58-58-58-59-59-59-61-62-63-64-64-64-69-69-70-70-72-73-74-74-75-76-77-78-78-79-79-80-81-81-81-82-83-84-84-84-85-86-87-87-88-88-88-89-90-90-92-92-93-94-94-94-94-95-95-95-95-96-97-99-99-100-100-100-100-102-103-104-104-105-106-106-107-108-108-109-110-110-111-113-113-113-114-116-116-118-119-119-122-122-123-125-125-126-126-127-127-128-129-130-131-131-131-131-132-132-133-134-134-135-135-135-136-136-137-139-140-140-141-141-141-142-142-143-144-146-146-146-147-147-148-148-149-150-150-152-152-153-155-155-157-158-158-160-162-164-165-165-166-166-167-168-169-170-170-171-171-171-171-171-172-173-175-176-176-176	228
	رب	1-23-65-170-174	5
	اله	87-171	2

Nisâ suresinde geçen uluhiyet ile ilgili Allah, Rab, İlâh lafızları bulunmaktadır.

¹⁴² İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4: 213.

¹⁴³ Su'ad el-Hakîm, *el-Mu'cemu's-Şüfî* (Beyrut: Dâru'n-Nedra, 1981), 1/ 85.

3.3.1. Allah ﷻ

Arapça Sözlüklerde Allah Lafzı: *Allah* ﷻ sözcüğü (أ-ل-ه) kökünden türemiş ve kâinatı yaratan ve idare eden yüce varlık anlamında kullanılmaktadır.¹⁴⁴ Bu kelimenin fiili ألّ ve mastarı ألّوه, çoğulu ise آلّهة şeklinde gelmektedir.¹⁴⁵ Tapılmayı hak etiği düşünüldüğü için putlara da آلّهة kelimesi kullanıldı. Allah'ın diğer isimleri gibi ﷻ isminden fiil üretmek caiz değildir. Ancak, Araplar bu isimden fiil türetince ile ilgili iki farklı kökten gelebileceğini belirtmişlerdir:

1. ألّ fiilinden türetilip “tap-” anlamında kullanılmaktadır. Allah'ın sıfatını düşünüp hayrete ve şaşkınlığa düşmek anlamını vermek için تَلّ fiili kullanılmaktadır. Bu fiil وَلّ kökündeki وَلّ'un sesini /ل/ sesine dönüştürerek ألّ fiili türetildiği düşünülmektedir.

2. يَلّوه fiilinden türetilip “gizle-” anlamında geçmektedir. Bu fiilin başına Arapçada lam-i tarif getirilerek ﷻ Allah sözcüğü türetilmiştir.¹⁴⁶

Kur'an'da Allah Lafzı Bağlamları:

Allah kelimesi Kur'an'da sadece uluhiyet anlamında geçmektedir.¹⁴⁷

Nisâ Suresinde Allah Lafzı ile İlgili Bağlamlar:

Bu başlık altında Nisâ Suresinde geçen uluhiyet lafızlarından olan Allah lafzı bağlamları konusu incelenecektir.

3.3.1.1. Nisâ Suresinde Kuralları Belirtme Bağlamı:

Nisâ Suresinde Allah, aile, miras, savaş (cihat) hukuku gibi konularda sınırları, açık ve keskin bir şekilde ortaya koymaktadır. Kendisine itaat edilmesi gerektiğini, kadının, erkeğin ve diğer aile fertlerinin mirastan alması gereken payı, kadınlardan ve erkeklerden çirkin fiiller işleyenlere karşı takınılması gereken tavırları, ceza ve akıbetlerini, zinanın haramlığını, emanete riayet edilmesinin önemi gibi konularında yine kuralları belirterek adeta her ayete Allah lafzıyla mühürünü basmaktadır. Şunu da belirtmekte fayda vardır ki

¹⁴⁴ Ahmet Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989), 471.

¹⁴⁵ Muhammed b. Ya'küb el-Firüz'âbâdî, *el-Kāmûsü'l-Muḥîṭ* (Kahire: 2008), 242.

¹⁴⁶ Ragîb Muḥammed İsfēhânî, *el-Mufredât fî Ġarîbi'l-Kur'ân*, thk. Muḥammed Ḥelîl (Makkah: Nizâr Muştafâ'l-Bâz, thz.), 26; Muḥammed Cemâlu'd-Dîn ebû'l-Faḍel İbn-i Manzûr, *Lisân'l-'Arab* (Beyrut: Dâr Şader, 1993), 13: 467.

¹⁴⁷ Ahmed Muḥtâr 'Umar, *el-Mu'cemu'l-Mewsû'î li Alfazı'l-Kur'ani'l-Kerîm we Kırâ'ātihi* (Suud Arabistan: Mu'esset Suṭûr, 2002), 83.

yüce Allah kuralları belirttiği ayetlerde genel manada ‘alîm ve hakîm esmalarını kullanarak her şeyi hikmetiyle bildiğini ve insanların dikkatli olmaları gerektiğini bizlere bildirmektedir.

Nisâ Suresinde Kuralları Belirtme Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (وَابْتَأُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعِيفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا) ¹⁴⁸

Bu ayette Allah, insanların himayeleri altındaki yetimleri denemelerini ve olgunluk çağına ulaşıklarının tespit edilmesi halinde paralarını kendilerine vermelerini veya bu süreye kadar israf etmemelerini buyurmaktadır. Aynı zamanda zenginlerin yetimlerin paralarına göz koymasın yasaklanmışken, fakirlerin de kararınca yemelerinde sakıncası olmadığını bildirmektedir. ¹⁴⁹

Bu bağlam para, hak, hukuk, hesap ve adalet içeren bağlamdır. Güç ve keskinlik isteyen bu konulardan dolayı bu bağlamda *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيٍّ مِمَّا تَرَكِ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَاثُومُ نَصِيْبُهُمْ إِنْ اللَّهُ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا) ¹⁵⁰

Geçen ayette Allah, anne baba ve akrabalarını kendilerine mirasçı olarak belirlediğini açıklamaktadır. Ayrıca sözleşme yoluyla akrabalık bağı kurulan kişilere de paylarının verilmesini emrederek her şeye şahit olduğunu ifade etmektedir. ¹⁵¹

Bu bağlamda Allah, ayette varis, miras ve muris gibi muamelat ile ilgili konularda hükümleri en ince ayrıntısıyla belirlemekte ve her şeyi gördüğüne vurgu yapmak suretiyle haksızlık yapılmasının önüne geçmektedir. Para, miras, hüküm gibi lafızlar kudret gerektiren lafızlar olduğu için bu bağlamda kudret sıfatlarının tamamına delalet eden *Allah* lafzını kullanılmaktadır.

¹⁴⁸ Nisâ: 4/6.

¹⁴⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, çev. Hayrettin Karaman – Mustafa Çağrıncı – İbrahim Kâfi Dönmez – Sadrettin Gümüüş (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 76; Ebu'l-Hasım Cârû'llah Mahmûd el-Hârizmî Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Haqā'iki Gawāmiẓdi't-Tenzîl we 'Uyūni'l-Ekāwîl fî Wucūhi't-Te 'wîl*, thk. Ahmed Muştafâ, (Kahire: Dâru'n-Neşir li't-Turâth, 1987), 2: 21-27; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4: 237-247.

¹⁵⁰ Nisâ: 4/33.

¹⁵¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 82; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 64-65; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 33-37.

- (الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُورَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا)¹⁵²

Geçen ayette Allah, hem kadına hem erkeğe farklı özellikler vermesi ve mallarını harcama konusundaki tutumları sebebiyle erkekleri kadınlara yönetici ve koruyucu olarak kıldığını ifade etmektedir. Aynı zamanda salih kadınları da kendisine itaat eden ve kendisini kimsenin görmediği zamanlarda bile iffetini koruyan kimse olarak tanımlamaktadır. Daha sonrasında ise kadınlar konusunda evlilik kanunlarına uymamaları halinde nasıl bir yol izlenilmesi gerektiğini de bildirmektedir.¹⁵³

Bu bağlamda Allah, evlilik hukuku, kadın erkek ilişkisi, kendisine itaat gibi konularda hükümleri en ince ayrıntısı ile bu ayette belirtmektedir. Kuralları belirtmenin güç isteyen bir durum olması sebebiyle de bu bağlamda *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمُ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا)¹⁵⁴

Geçen ayette Allah, miras konusunda mirasçılara ne oranda verilmesi gerektiğini detaylı bir şekilde bildirmekte ve kimin hayırlı ve faydalı olacağını bilinemeyeceğini ifade etmektedir. Aynı zamanda bu payların kendisi tarafından konulmuş olduğunu ve kendisinin her şeyi hikmetiyle bildiğini vurgulamaktadır.¹⁵⁵

Bu bağlam para, mal-mülk ve vasiyet gibi konuları içermektedir. Parasal konularda Allah'ın keskin ve net kararları vardır. Bu konudaki bütün hükümlere de açıklık getirmekle beraber kural koyma kudretini kendisinde bulundurmaktadır. Bu sebeple de bu bağlamda *Allah* lafzını kullanmaktadır.

- (وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِأَذْنِ أَهْلِهِنَّ وَاثُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ

¹⁵² Nisâ: 4/34.

¹⁵³ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 83; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 67-72; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 37-44.

¹⁵⁴ Nisâ: 4/11.

¹⁵⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 77; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 32-37; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4:255-262.

أَخَذَانِ فَإِذَا أَحْصَيْتَ فَإِنَّ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ، تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ¹⁵⁶

Geçen ayetlerde Allah, imkân bulamadığı için özgür kadınlardan biriyle evlenemeyen kimsenin cariyesiyle evlenmesine müsaade etmektedir. İnsanların birbirinden türemekte olduğuna ve zina etmeksizin namuslu yaşamaları halinde ise kadın ve erkeğin evlendirilmesi gerektiğine ve bunun sonucu olarak da mehirlerinin verilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca evlendikten sonrası hakkında da hükümler belirten Allah fuhuş yapılması halinde uygulanması gereken cezaları da belirtmektedir. Kendisinin sınırlarına uyulması halinde mükâfatın içinde devamlı kalacağı cennet olacağına ve asıl kazancın da bu olacağına vurgu yapmaktadır.¹⁵⁷

Bu bağlamda Allah, evlilik hukukuna dair insanlara gerekli bilgilendirmeleri yaparak bir sınır koymaktadır. Kural koyma, bağışlama, merhamet gösterme, cennet hepsi Allah'ın kudretinde olduğu için bu bağlamda kudretine delalet eden *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (وَالَّتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَقَّيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا)¹⁵⁸

Geçen ayette Allah, kadınlardan fuhuş eylemini gerçekleştirenlere karşı, gerçekleştirilen eyleminin şahitlerle ispat edilmesini emretmektedir. İspat edilmesi halinde ise Allah kadınlar ölene dek ya da kendisi tarafından onlara bir çıkış yolu gösterilene dek kendi evlerinde bırakılmasına vurgu yapmaktadır.¹⁵⁹

Bu bağlamda Allah, kurallar belirterek kendisine itaat konusunda insanlara uyarıda bulunmaktadır. İnsanların bu kurallara riayet etmemesi halinde ise yine onları affedebilecek gücün sadece kendisinde olduğunu vurgulamak maksadıyla *Allah* lafzını kullanılmaktadır.

¹⁵⁶ Nisâ: 4/25-26.

¹⁵⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 81; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 58-60; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 12-20.

¹⁵⁸ Nisâ: 4/15.

¹⁵⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 79; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 41; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4: 270-271.

- (وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأَجَلٌ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيهَا تَرَضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا) ¹⁶⁰

Geçen ayette Allah, evli kadınlarla ilişki kurulmasını yasaklamakla beraber namuslu yaşanması halinde mehir karşılığında evlenilmesinin helal olduğunu belirtmektedir. Evlilik sonrası mehir verilmesi gerektiğinin altını çizmekte ve karşılıklı anlaşarak mehirden vazgeçilmesinde bir sakınca bulunmadığını ifade etmektedir. Bunun bir sonucu olarak da her şeyi hikmetiyle bildiğini vurgulamaktadır. ¹⁶¹

Bu bağlamda Allah, haram ve hukuk gibi eylemleri keskin ve açık bir şekilde belirtmekte ve evlenilmek üzere olan kadınlara mehir vermek konusunun altını çizmektedir. Bundan yola çıkarak bu bağlamda *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَسَأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا) ¹⁶²

Bu ayette Allah, erkeklerin ve kadınların elde ettiği şeylerden nasiplerinin olduğunu ve başkalarının üstün kılındığı şeyleri arzu etmemeleri gerektiğini bildirmektedir. Allah, insanlardan sadece kendisinden istemeleri gerektiğini ifade ederek kendi her şeyi bildiğine vurgu yapmaktadır. ¹⁶³

Bu bağlam, Allah'ın insanların birbirine haset konusunda bir kural belirtmesini, kadınların ve erkeklerin birbirlerine olan hak-hukuk konularını içermektedir. Bu konularda da ulûhiyet lafızlarından en uygun olan *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَجِلْ لَكُمْ أَنْ تَرْتُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْنَهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا) ¹⁶⁴

Yukarıdaki ayete göre Allah, inanan kimselere hitaben erkeklerin kadınlara zorla mirasçı olmaya çalışmasının helal olmadığını ve onlara verilen bir şeyi geri almanın da uygun olmadığını bildirmektedir. Ayrıca kadınlarla iyi geçinilmesini emretmekte ve onlardan

¹⁶⁰ Nisâ: 4/24.

¹⁶¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 81; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 56-57; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 5-11.

¹⁶² Nisâ: 4/32.

¹⁶³ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 82; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 64; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 28-32.

¹⁶⁴ Nisâ: 4/19.

hoşlanılmaması durumunda ise bu durumun kendisi için hayırlı olup olmadığını bilemeyeceğini pekiştirmektedir.¹⁶⁵

Bu bağlam, evlilik, boşanma, miras, kadınlara iyi davranma, insanla ilgili neyin iyi neyin kötü olduğu konularını içermektedir. Bu konularda ise kuralları belirlemek güç isteyen bir olgu olduğundan dolayı bu bağlamda *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُنْثَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا)¹⁶⁶

Bu ayette Allah, resulüne hitaben cahiliye döneminde kadılar ile ilgili bazı gelenekler hakkında hüküm vermektedir. Ayete göre bir erkek, sırf parasını kaybetmemek adına ne yetim kadın ile evlendiğini ne de evlenmesini müsaade ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca Allah, yetim kadına, erkeğe, çaresiz çocuklara adaletli davranmaları emretmekte ve yapılan her türlü iyiliği bildiğini ifade etmektedir.¹⁶⁷

Bu bağlam, yetim kadınların, çocukların ve velilerinin hakları ve yetimlerin malları konularını içermektedir. Bu bağlamda keskin ve açık çizgili kurallar olduğu için *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا)¹⁶⁸

Geçen ayette Allah, eşlerin arasının bozulmasından korkulması halinde erkek ve kadın tarafından birer hakem gönderilmesini istemektedir. Bunun sonucunda eşler arasındaki ilişki düzeltilmek istenirse kendisinin aralarını bulacağını vurgulayarak her zaman en iyi bilen ve her şeyden haberdar olanın kendisi olduğundan bahsetmektedir.¹⁶⁹

Bu bağlam, eşler arasındaki ilişkiyi ve problemlerin çözülmesi ile ilgili bilgiyi içermektedir. Allah bu konularda hep hassasiyet gösterip çözümlerde bulunmaktadır. Aynı zamanda olayların kendi istediği gibi çözülmesini emretmektedir. Bu eylemin derin bir hikmet

¹⁶⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 79; Zemaḥşerî, *el-Keşşâf*, 2: 45; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4: 282-288.

¹⁶⁶ Nisâ: 4/127.

¹⁶⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 97; Zemaḥşerî, *el-Keşşâf*, 2: 155-165; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 212-214.

¹⁶⁸ Nisâ: 4/35.

¹⁶⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 83; Zemaḥşerî, *el-Keşşâf*, 2: 67-73; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 37-47.

içermesi, eşler arasındaki olayın büyümesini istememesi, evliliğe çok değer vermesi ve kendi kurallarından asla çıkılmaması konusunda kararlı olması sebebiyle bu bağlamda *Allah* lafzını kullanmaktadır.

- (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا)¹⁷⁰

Bu ayette Allah, kendisine, resulüne ve yöneticilere itaat edilmesini emretmektedir. Aynı zamanda bir konuda anlaşmazlığa düşülmesi halinde ise hayırlı ve güzel olan sonucun kendisine ve resulüne başvurulması ile olacağını açıklamaktadır.¹⁷¹

Bu bağlamda Allah, yine kurallar belirterek müminlerin sıkıntılı zamanlarında kimlere başvuracaklarını bildirmektedir. Burada Allah'ın kuralları belirtmesi sebebiyle *Allah* lafzı bu bağlamda geçmektedir.

- (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا)¹⁷²

Geçen ayette Allah, insanlara emanete riayet etmelerini ve hüküm verildiği zaman adaletle verilmeleri gerektiğini emretmektedir. Ayrıca kendisinin insanlara güzel tavsiyelerde bulunduğunu vurgulamakla beraber her şeyi işitip gördüğünü de ifade etmektedir.¹⁷³

Bu bağlamda Allah kelimesi, emanet ve adalet kelimeleri ile birlikte geçmektedir. Çünkü adalet güç isteyen bir eylemdir. Emanetlerin sahiplerine verilmesi ise Allah'ın bir emridir. Allah, insanların hakkına riayetsizlik edilmesini asla istemediği için burada otoritesine delalet eden *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا)¹⁷⁴

¹⁷⁰ Nisâ: 4/59.

¹⁷¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 86; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 95-96; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 96-101.

¹⁷² Nisâ': 4/58.

¹⁷³ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 86; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 94; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 91-96.

¹⁷⁴ Nisâ: 4/76.

Geçen ayette Allah, müminlerin kendi yolunda kâfirlerin ise batıl uğrunda savaştıklarını bildirmektedir. Şeytana ve ona tabi olanlara karşı savaşılmaması gerektiğini vurgulamakta ve onun tuzağının zayıf olduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁵

Bu bağlam cihat yapma emri içermektedir. Cihadın kendisinin zor bir eylem olmasının yanı sıra şeytanlar ve ona tabi olan insanlarla mücadele edilmesi halinde daha zor bir eylem haline gelmektedir. İşte bu nedenle kâfirlerle mücadelede daha fazla otoriterliğe sahip bir lafız olan *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا)¹⁷⁶

Bu ayette Allah, namazın ve kabul olmasının şartlarını belirtmektedir. Ayete göre Allah, insanlara sarhoşluk ve cünüplük halinde namaza yaklaşmamalarını emretmektedir. Namaz ile ilgili başka bir kural ise, insanların hastalık veya sefer durumunda ya da farklı durumlarda su bulamamaları halinde teyemmüm yapılmalarını emretmekte ve insanların herhangi bir kusurunu affedeceğini belirtmektedir.¹⁷⁷

Bu bağlam, namaz ve abdest konularıyla ilgili hükümleri içermektedir. Allah insanlar için kolay olanı dilemekte ve karşılaşılan zorluklar karşısında onlara bir çıkış yolu göstermektedir. Allah, bu hükümlerin çizgisini gayet açık bir şekilde belirttiği ve kendi kudretiyle insanların hayatını kolaylaştırdığı için bu bağlamda *Allah* lafzı geçmektedir.

3.3.1.2. Nisâ Suresinde Teşvik Bağlamı:

Nisâ Suresinde Allah, kullarına kendisine iman ve itaat etmelerini, kendi yolunda cihat etmelerini, birbirlerine karşı haksızlık etmemelerini emretmektedir. Allah, bu emirlerini yerine getiren insanları cenneti vadetmek, tövbeleri kabul etmek, merhamet göstermek, sevapları artırarak büyük ödül vermek, peygamberler ve salih insanlar ile aynı yerde bulundurmak ile teşvik etmektedir.

Nisâ Suresinde Teşvik Bağlamı ile İlgili Ayetler:

¹⁷⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 89; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 108-109; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 123-124.

¹⁷⁶ Nisâ: 4/43.

¹⁷⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 84; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 81-85; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 60-71.

- (تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) ¹⁷⁸، (وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا، (ذَلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ عَلِيمًا) ¹⁷⁹

Bu ayetlerde Allah kendi sınırlarını belirttiğini, Allah'a ve resulüne itaat *edilmesi halinde* muazzam kazancın altından nehirler akan cennetler olduğunu ve cennette sürekli kalacaklarını bildirmekte, aynı zamanda peygamberlerle, siddiklerle ve şehitlerle bir arada bulanacaklarını dile getirmektedir. Bunun sonucunda ise Allah verdiği nimetin kendinden olduğunu ve bilen olarak da kendisinin yeterli olduğunu ifade etmektedir. ¹⁸⁰

Bu ayetler bağlamında Allah lafzının teşvik bağlamında kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu ayetlerin geçtiği bağlama bakıldığında Allah'ın koyduğu kurala uyup ona itaat edilmesi durumunda sonucun ayetlerde belirtildiği şekilde olacağını vurgulamaktır. İtaat yerlerinin Allah'a bağlı olması aynı zamanda cennetinde onun elinde olması sebebiyle burada *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِيهَا مِنْكُمْ فَأَدُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرَضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا، إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا) ¹⁸¹

Bu ayetlerde Allah, fuhuş yaptıktan sonra pişman olup tövbe edenleri incitecek bir davranışta bulunulmaması gerektiğini belirtmekte, tövbeleri kabul edenin kendisi olduğunu bildirmekte ve kendisinin her şeyi hikmetiyle bildiğini ifade etmektedir. ¹⁸²

Bu ayetlerde Allah, pişman olup tövbe edenleri affedeceğini bildirmektedir. Affetmek ise büyük bir güç isteyen eylemdir ve güçlü bir varlığa ait olmalıdır. Dolayısıyla, tövbeleri çokça kabul eden, yüce merhamet sahibi, ilmi ile her şeyi kuşatıcı ve hikmet sahibi olduğunu göstermek için bu güce sahip olduğunu belirtmek adına da kudretine delalet eden *Allah* lafzını kullanılmaktadır. Bu bağlamdan Allah'ın insanları tövbe etmeye teşvik ettiği anlaşılmaktadır.

- (يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ، وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ) ¹⁸³

¹⁷⁸ Nisâ 4/13.

¹⁷⁹ Nisâ 4/69-70.

¹⁸⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 78, 88; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 40; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5:116.

¹⁸¹ Nisâ 4/16-17.

¹⁸² Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 79; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 40-44; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4: 269.

¹⁸³ Nisâ: 4/26-27.

Geçen ayette Allah, insanlara geçmişte yaşayanların yollarını göstermeyi ve tövbelerini kabul etmeyi istediğini bildirerek kendisinin hakkıyla bilen, hüküm ve hikmet sahibi olduğunu dile getirmektedir.¹⁸⁴

Bu ayete ve kendisinden sonraki ayetle bağlamına bakacak olursak yine yüce Allah'ın insanların tövbesini kabul etmek, yüklerini hafifletmek ve insanları bağışlamak istemektedir. İnsanın da zayıf yaratılmış olması, kudretli bir varlığa ihtiyaç duyması ve kendisinin de yüce kudret sahibi olduğunu göstermek istemesi sebebiyle burada *Allah* lafzı kullanarak insanları tövbe etmeye teşvik etmektedir.

- (إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا)¹⁸⁵

Geçen ayette Allah, hiç kimseye en ufak bir şekilde de olsa zulmetmez diye bir ifade kullanmaktadır. Yapılan ufak bir iyilik de olsa zayi olmayacağını ve her iyiliğin karşılığında sevabını fazlasıyla arttırarak insanları mükâfatlandıracağını ifade etmiştir.¹⁸⁶

Bu ayetin bağlamında Allah, insanlara karşı hiçbir şekilde zulmetmeyeceğini belirterek rahmetinin tecelli edeceğini, haksızlık yapılmayarak da adaletin tecelli edeceğini bildirmekte ve bu sebeple de adalet ve rahmet sıfatlarının tamamını kapsayan *Allah* lafzını kullanarak insanlara iyilik yapmayı teşvik etmektedir.

- (فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا)¹⁸⁷

Allah, dünya hayatı ile ahiret hayatını değişenlerin cihat etmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda insanların Allah'ın yolunda savaşıp şehit olması veya savaşı kazanması durumunda onları mükâfatlandıracağını bildirmektedir.¹⁸⁸

Bu bağlamda cihat, güç isteyen bir olgu olmakla beraber aynı zamanda insanın kendi hayatını ve ruhunu Allah yolunda ortaya koyması büyük bir cesaret istemektedir. Bu sebeple

---

¹⁸⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 81-82; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2:60-61; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5:12-20.

¹⁸⁵ Nisâ: 4/40.

¹⁸⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 84; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2:78-79; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5:55-56.

¹⁸⁷ Nisâ: 4/74.

¹⁸⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 88; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 106-107; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5:121-122.

Allah lafzının burada kullanılması bu bağlama uygun düşmektedir. Aynı zamanda Allah, bu güç isteyen eyleme insanları teşvik etmektedir.

- (فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسُكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِ بِأَسِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بِأَسًا وَأَشَدُّ

تَنْكِيلًا) ¹⁸⁹

Geçen ayette Allah, peygamberinden kendi yolunda cihat etmesini ve insanlara cihadı teşvik etmesi emretmektedir. Allah'ın gücünün ve cezasının çetin olması sebebiyle kâfirlerin gücünü kırmaya muktedirdir.¹⁹⁰

Bu bağlamda cihadın güç isteyen bir olgu olması ve Allah'ın yardımı olmadan zafere ulaşmanın mümkün olmaması sebebiyle insanları cihada teşvik etmektedir. Uymamaları halinde ise cezasının çetin olacağını bildirerek kendi kudretine vurgu yapmaktadır. Bundan dolayı Allah lafzı kullanmaktadır.

3.3.1.3. Nisâ Suresinde Kudret Gösterme Bağlamı:

Nisâ Suresinde Allah, kendisine yapılan saygısızlığı, akraba hakkına riayet etmemeyi, yetim malı yememeyi, miras hukukunu çiğnemeyi yasaklamakta ve bunu yaparken de sıkça kudretine delalet eden lafızlar kullanmaktadır. Hesap sorucu olarak kendisinin yeteceğini, kendisinin yüceliğini ve büyüklüğünü belirtmesi yapılan işin karşılığının muhakkak sorulacağını bizlere göstermektedir.

Nisâ Suresinde Kudret Gösterme Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا) ¹⁹¹

Geçen ayette Allah, tek bir nefisten insanı ve ondan da eşini yarattığını ve böylece çoğaldığını belirterek kendisine itaatsizlikten uzak durulmasını yasaklamaktadır. Bunun yanı sıra Allah akrabalık haklarını gözetmeyi de emretmektedir. Allah insanların üzerinde gözetleyici olarak bulunmaktadır.¹⁹²

¹⁸⁹ Nisâ: 4/84.

¹⁹⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 90; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2:117-118; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 141-142.

¹⁹¹ Nisâ: 4/1.

¹⁹² Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 76; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 5-8; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4: 214-218.

Bu bağlam, yaratmak, yaşatmak ve rızıklandırmak konularını içermektedir. Bu konular da otorite isteyen bir olgu olduğu için burada *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُوا الرِّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا) ¹⁹³

Yukarıda geçen ayette Allah, küfre düşerek resulüne kulak vermeyenlerin kıyamet gününde kendisinden hiçbir şey gizleyemez duruma düşerek yerin altında yok olmalarını umacaklarını ifade etmektedir. ¹⁹⁴

Bu bağlamda Allah, kıyamet gününde insanlar hakkındaki gizli olan şeyleri ve bütün sırları bildiğini bildirmektedir. Bu eylem de bir güç istemektedir. Ancak bu güç Allah'tan başka kimseye ait olmadığı ve olamayacağı için bu ayette ulûhiyet lafızlarından *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا) ¹⁹⁵

Bu ayette Allah, müminlere düşmanlık eden kimseleri herkesten iyi bildiğini ifade ederek kendisinin dost ve zafere ulaşması noktasında yeteceğini bildirmektedir. ¹⁹⁶

Bu bağlam zafer, dostluk ve düşmana karşı asıl destekçi olmak gibi büyük bir kudret ve güç isteyen eylemleri içermektedir. Bundan dolayı bu ayette *Allah* lafzı kullanılmakta ve birden fazla kullanılarak kendi kudreti vurgu yapılmaktadır.

- (وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا، وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا، إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِيرًا، مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا) ¹⁹⁷

Yukarıdaki ayetlerde Allah, yer ve gök arasında bulunan her şeyin kendisine ait olduğunu ifade ederek geçmiş milletlere Müslümanlara kendisine itaat etmesini emretmektedir. Küfre düşmeleri halinde kendisinin hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını aksine her çeşit övgüye layık olduğunu unutmamalarını gerektiğini bildirmektedir. Ayrıca kendisinin güvenilme

¹⁹³ Nisâ: 4/42.

¹⁹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 84; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 79-80; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 58-60.

¹⁹⁵ Nisâ: 4/45.

¹⁹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 85; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 85; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 71-74.

¹⁹⁷ Nisâ: 4/131-133.

hususunda yeteceğini de vurgulamaktadır. Daha sonra Allah, kendisi istediği takdirde insanları yok edip yeni bir insan topluluğu yaratma gücüne sahip olduğunu ifade etmektedir. Devamında ise Allah, müminlere hitap ederek dünya mükâfatları ile yetinilmeden ahiret mükâfatlarını isteyebileceklerini anlatmaktadır. Bunun yanı sıra her iki mükâfatında kendi katında var olduğunu bildirip kendisinin her şeyi göüp işittiğini eklemektedir.¹⁹⁸

Bu bağlamda Allah'ın kudretini gösteren birçok delil bulunmaktadır. Bunlar: yeryüzü ve gökyüzü, yaratmak ve diriltmek, göüp gözetmek ve her şey işitmek, kendisiyle yeterli olup kimseye ihtiyacı olmamak, en güvenilecek tek varlık olmaktır. Bu bulgular mutlak güç ve otorite isteyen durumlar olduğu için bu ayetler bağlamında *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا، إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا)¹⁹⁹

Bu ayette Allah, inanmayanları, hak ve hukuka riayet etmeyenleri katiyen bağışlamayacağını bildirip varacakları yerin de ebedî olarak cehennem olacağını belirtmektedir. Allah zalimlerin ve kâfirlerin cezalarını vermenin de kendisine çok kolay olduğunu ifade etmektedir.²⁰⁰

Bu bağlamda Allah'ın gücü, zalimlerin cezasını vermekle tecelli etmektedir. Bu zalimlere karşı çıkacak ceza çok büyük güç ve keskin irade gerektirdiği için *Allah* lafzı ile ifade edilmektedir.

3.3.1.4. Nisâ Suresinde Merhamet Gösterme Bağlamı:

Nisâ Suresinde Allah, birçok ayette aile, rızık, günahların affı, tövbelerin kabulü gibi konulardan bahsetmekte ve insanları affedeceğini, iyiliklerin karşılığını kat kat vereceğini, insanın zayıf bir varlık olması hasebiyle yükünü hafifleteceğini, af ve merhametinden ümit kesilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Ve bu bağlamda genel itibarıyla غفور, رحيم, عفو esmalarını kullanmaktadır.

Nisâ Suresinde Merhamet Gösterme Bağlamı ile İlgili Ayetler:

---

¹⁹⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 98; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 160-161; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 219-223.

¹⁹⁹ Nisâ: 4/168-169.

²⁰⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 103; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 181; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 6:47.

- (وَالَّذِينَ يَأْتِيَانَهَا مِنْكُمْ قَادُوا هُمْ فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرَضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّاباً رَحِيماً)²⁰¹

Bu ayette Allah, eşcinselliğe düşenlerin daha sonra tövbe ederek hayatlarını düzeltmeleri halinde onlara zarar verilmemesi gerektiğini emretmekte ve kendisinin de merhameti ile onları bağışladığını bildirmektedir.²⁰²

Bu bağlamda, tövbenin merhamet gerektiren bir durum olması ve kalplerde olanı da en iyi bilecek olanın Allah olması sebebiyle kudretine ve merhametine delalet eden lafız olan *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّاباً رَحِيماً)²⁰³

Bu ayette Allah, tüm resulleri itaat edilmesi için gönderdiğini ve kendilerine zulmedenlerin peygambere gidip af dilemeleri halinde Allah'ın affedici ve merhamet edici olduğunu göreceklerini vurgulamaktadır.²⁰⁴

Bu bağlamda insanlardan zararları ve kötülükleri defedecek olan yalnızca Allah'tır. Bununla beraber Allah yüce kudreti, sonsuz rahmeti ve merhameti ile tövbe kapısını daima açık bırakacağını bildirmekte ve bundan dolayı kendisini *Allah* lafzı ile ifade etmektedir.

- (إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخَفُّوهُ أَوْ تُعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا)²⁰⁵

Geçen ayette Allah, yapılan bir iyiliğin açıklanması, gizlenmesi veya bir kötülüğün affedilmesi durumunda kendisinin fazlasıyla affetmeye muktedir olduğunu belirtmektedir.²⁰⁶

Bu bağlam, affetmenin ne kadar büyük bir eylem olduğunun göstergesidir. Allah bu ayette insanlardan affetmelerini istemekte ve kendi affının ve kudretinin yüceliğini göstermek üzere burada *Allah* lafzını kullanmaktadır.

---

²⁰¹ Nisâ: 4/16.

²⁰² Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 79; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 40-41; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4: 273-277.

²⁰³ Nisâ: 4/64.

²⁰⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 87; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 99-100; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 109-110.

²⁰⁵ Nisâ: 4/149.

²⁰⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 101; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 170; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 6: 7-8.

- (يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذَيِّبَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنْنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ)²⁰⁷

Bu ayette Allah, insanlara bilmediklerini göstermek ve insanları doğru yolla iletmek suretiyle hatalarını affetmek istediğini söyleyip her şeyi kendi hikmetiyle bildiğini vurgulamaktadır.²⁰⁸

Bu bağlam, Allah'ın insanlara hidayet etmesi, doğru yolu göstermesi ve tövbeleri kabul etmesi konularını içermektedir. Bu konularda kuralları belirttikten sonra merhamet bağlamında *Allah* lafzını kullanmaktadır.

- (وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا، يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا)²⁰⁹

Geçen ayetlerde Allah, müminlerin tövbe etmelerini ve yanlış yoldan geri dönmelerini isterken, kendi nefislerine düşen kâfirler ise müminlerin yanlış yola sapıp düşmelerini istemektedir. Allah insanı güçsüz ve ona muhtaç yaratması sebebiyle müminlerin günahlarının yükünü hafifletmeyi amaçlamaktadır.²¹⁰

Bu bağlam, tövbe, merhamet, müminlerin nefsi karşısında zayıf olduğu ve yanlış yoldan dönme konularını içermektedir. Günah işlemek ve günden dönmenin ağır eylemler olduğunu göstermek istemesi sebebiyle ağır bir lafız olan *Allah* lafzı bu bağlamda kullanılmaktadır.

- (دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا)²¹¹

Bu ayette Allah, cihada giden müminlere merhametle ve mağfiretle davranacağını ifade etmektedir. Onlara cennetin en yüksek mertebelerini nasip edeceğinin sözünü vermektedir.²¹²

²⁰⁷ Nisâ: 4/26.

²⁰⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 81; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 58-60; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 12-20.

²⁰⁹ Nisâ: 4/27- 28.

²¹⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 82; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 60-61; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 20-22.

²¹¹ Nisâ: 4/96.

²¹² Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 93; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 132-136; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 169-172.

Bu bağlam mağfiret, merhamet ve Allah'ın cenneti verme hususunda söz vermesi konularını içermektedir. Kendi ruhlarını O'nun yoluna bağışlayan mücahitlere karşı kendisinin onlara rahmeti ve mağfiretini layık görmesi sebebiyle burada *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

3.3.1.5. Nisâ Suresinde Adalet Bağlamı:

İnsanları yaratan, rızıklandıran, doğru yola ulaşmaları için peygamberler ve kitaplar gönderen Allah, insanların emir ve yasaklara eksiksiz bir şekilde uymalarını emretmektedir. Nisâ Suresinde birçok ayette cennet ve cehennemden bahsetmekte ve kimseye hiçbir şekilde adaletsizlik yapılmayacağını vurgulayarak adeta insanların dünyada çektikleri sıkıntıların ahirette bir karşılığının olacağını bildirmek suretiyle insanları teskin etmektedir. Dünya hayatının gelip geçici olduğundan yola çıkarak adaleti emretmekte, mutlak güç ve adalet sahibi olanın kendisi olduğunu vurgulamaktadır.

Nisâ Suresinde Adalet Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا)²¹³

Yukarıdaki ayette Allah, hiç kimseye en ufak haksızlık etmeyeceğini, iyilik yapılması halinde onu katlayacağını bildirmekte ve büyük bir ödülle ödüllendireceğini de ifade etmektedir.²¹⁴

Bu bağlamda Allah, kullarının yaptığı iyilikleri misliyle ödüllendirmekte ve bunu da adaleti ile gerçekleştirdiği için bu bağlamda *Allah* lafzını kullanmaktadır.

- (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْكُونَ أَنْفُسَهُمْ بِاللَّهِ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا)²¹⁵

Bu ayette Allah, insanların kendilerini temize çıkarmaya çalışmalarına karşı sadece kendisinin istediğini temize çıkaracağını ve hiç kimseye en ufak bir haksızlık edilmeyeceğini ifade etmektedir.²¹⁶

---

²¹³ Nisâ: 4/40.

²¹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 84; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 78-79; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 55-56.

²¹⁵ Nisâ: 4/49.

²¹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 85; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 90-91; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 84-85.

Bu bağlamda, mutlak adalet sağlamak için özel bir güç gerekir. Bu güce sahip olan yalnızca Allah'tır. Ancak insanları temize çıkarabilecek olan tek güçte yine Allah'tır. Bundan dolayı bu bağlamda *Allah* lafzı geçmektedir.

- (لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا)²¹⁷

Bu ayette Allah, cihat edenler ile etmeyenlerin bir olmadığını bildirmekte ve cihat edenleri etmeyenlerden üstün tutmaktadır. Allah, tüm inananlara cenneti vadetmekle beraber cihat edenleri ayrı tutmaktadır.²¹⁸

Bu bağlam, cihada gidenlerin ve gitmeyenlerin Allah'ın katında aynı olmadığı konusundan bahsetmektedir. Allah'ın keskin adaletini göstermek için bu bağlamda *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيتًا)²¹⁹

Bu ayette Allah, güzel veya kötü bir işe aracılık eden kimsenin payının hak ettiği şekilde olacağını vurgulayarak kendisini her şeyin koruyucusu ve adaletin sahibi olarak ifade etmektedir.²²⁰

Bu bağlam iyi veya kötü olarak bir işe aracılık yapanların Allah katında aynı olmadığı konusundan bahsetmektedir. Allah'ın adaleti bu bağlamda yine tecelli ettiği için Allah lafzını kullanılmaktadır.

- (فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنَكَفُوا فَسَيَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا)²²¹

Bu ayette Allah, iyi işler yapan müminlere mükâfatlarını ziyadesiyle vereceğini belirtmektedir. Ancak zatını inkâr edip böbürleneni ise cehennem azabı ile

²¹⁷ Nisâ: 4/95.

²¹⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 93; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 132-136; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 169-172.

²¹⁹ Nisâ: 4/85.

²²⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 90; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 118; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 143-144.

²²¹ Nisâ: 4/173.

cezalandıracağından bahsetmektedir. Ayetin sonunda ise insanlara, onlar için dostluk ve yardımcılık konusunda Allah'tan başka hiç kimse bulamayacağına vurgu yapmaktadır.²²²

Bu bağlamda yine Allah, iyilik veya kötülük yapan kullar arasında adaletini göstermektedir. Bundan dolayı bu bağlamda *Allah* lafzı geçmektedir.

3.3.1.6. Nisâ Suresinde Cezalandırma Bağlamı:

Nisâ Suresinde Allah, Ehl-i Kitabın inkârları ve dine saldırmaları sebebiyle lanetlendiklerini ve affedilmeyeceklerini bildirmektedir. Ayrıca bu sure insanların yaptıkları karşısında cezalarını görecekleri ile ilgili ayetler içermektedir.

Nisâ Suresinde Cezalandırma Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (الَّذِينَ يَخُلُونِ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا)²²³

Geçen ayette Allah, cimrilik eden kimseyi kendisine lütuf olarak verilenleri gizleyen kimse diye tanımlamaktadır. Cimriliğin de kâfirlerin özelliklerinden biri olduğunu pekiştirip cehennem azabını tadacaklarını ifade etmektedir.²²⁴

Bu ayette Allah'ın hem rahmet hem kudret sıfatlarına vurgu yapılmaktadır. İnsanlardan cimrilik yapanlarda Allah'ın lütfuna karşı bir hainlik vardır. İşte bu bağlamda Allah, hainlik ederleri tehdit etmektedir. Cehennem azap ve rızık gibi eylemler eşsiz güç isteyen eylemler olduğu için bu bağlamda *Allah* lafzı geçmektedir.

- (مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمِعْ غَيْرَ مُسْمِعٍ وَرَاعِنَا لِيَّا بِالسِّنْتِهِمْ وَطَعْنَا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمِعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا)²²⁵

²²² Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 104; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 186; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 6: 61-62.

²²³ Nisâ: 4/37.

²²⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 83; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 74-75; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 52.

²²⁵ Nisâ: 4/46.

Yukarıdaki ayette Allah, Yahudilerin lanetlenmiş olduğuna vurgu yapmakla beraber bunun sebebini ise ayetleri tahrif etmeye çalışmaları ve dine saldırımları olarak açıklamaktadır. Daha sonra ise Yahudilerden inananların çok az olduğunu ifade etmektedir.²²⁶

Bu bağlam inkâr, küfür, lanetlenmek ve saldırı eylemlerini içermektedir. Allah, kendisine yönelik bu eylemleri takınan kâfirlere karşı cezalandırma yoluna gideceğini vurgulamakla beraber bunu ifade etme mahiyetinde *Allah* lafzını kullanmaktadır.

- (إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا)²²⁷

Geçen ayette Allah, insanlardan ayetleri inkâr edenleri cehenneme atacağını ve acı duymaları için derilerini yakarak başka deriler ile değiştireceğini bildirmektedir. Allah, bu eylemi kendi gücünün ve hikmetinin gereği olarak gerçekleştirecektir.²²⁸

Bu bağlamda Allah, kâfirlere cehennem azabı ile cezalandırmaktadır. Bu gazabının şiddetini göstermek için azabın devamlı olacağını bildirmekte ve üstün olduğunu göstermek için de kudreti daima galip gelen *Allah* lafzını kullanmaktadır.

- (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا، أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا)²²⁹

Geçen ayetlerde Allah, kitap verildiği halde kendisine şirk koşan kimselerden bahsetmekte ve bu kimselerin kâfirler hakkında kendisine iman edenlerin yanlış yolda olduğunu söylediklerini bildirmektedir. Daha sonra ise Allah, bu kimseleri lanetlediğini vurgulamakla beraber yardım edecek kimseyi bulamayacaklarını da ifade etmektedir.²³⁰

Bu bağlam şirk, küfür ve dine saldıranlara lanet edilmesi konularını içermektedir. Bu konuları içeren bağlamların geçtiği yerde Allah lafzı kullanılması gerekmekte olduğu için burada da *Allah* lafzı geçmektedir.

---

²²⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 85; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 86-88; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 74-77.

²²⁷ Nisâ: 4/56.

²²⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 86; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 93; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 89-90.

²²⁹ Nisâ: 4/51- 52.

²³⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 85-86; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 91; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 85-87.

3.3.1.7. Nisâ Suresinde Tevhid Bağlamı

Nisâ Suresinde Allah birçok ayette yalnızca kendisine itaat edilmesini, ortak koşulmamasını, iman esaslarına inanılmasını emretmektedir. Emirlerine itaat eden ve etmeyen kimselerin akıbetleri hakkında da bizlere bilgi vermektedir.

Nisâ Suresinde Tevhid Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَلًا فُخُورًا)²³¹

Geçen ayette Allah, insanlardan kendisine kulluk etmelerini, şirk koşturmalarını ve kimlere iyilik yapmaları gerektiğini belirtmekte ayrıca böbürlenme ve kendini beğenme fiillerini sevmediğini de vurgulamaktadır.²³²

Bu bağlamda Allah, kendisinin vahdaniyetine vurgu yapıp anne-babaya, komşulara, akrabalara, yetimlere, yoksullara ve arkadaşlara ihsanda bulunmayı kendi vahdaniyetine bağlamaktadır. Bundan dolayı lafzını Allah'a inanmak ve kulluk yapmak ile beraber zikrettiği kimselere bağladığı için *Allah* lafzını kullanmaktadır.

- (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا)²³³

Bu ayette Allah, insanların kendisine şirk koşturmalarını asla bağışlamayacağını ve bunun dışında da kendi istediği kimseleri bağışlayacağını ifade etmektedir. Ayrıca Allah'a şirk koşan kimsenin iftira ederek günahın büyüğünü işlemekte olduğuna da vurgu yapmaktadır.²³⁴

Bu bağlam şirk, bağışlama, tevhid ve itaat konularını içermektedir. Allah'ın kendisine şirk koşulması haricindeki tüm günahları affetme eylemini yapabilmesi ancak kendisine mahsustur. Bu eylemin özel bir güç ve kudret gerektirmesi, Allah'ın tevhit sıfatına vurgu yapmak istemesi ve tek yaratıcı olduğunu göstermek istemesi sebebiyle bu bağlamda *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

²³¹ Nisâ: 4/36.

²³² Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 83; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 74; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 48-51.

²³³ Nisâ: 4/48.

²³⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 85; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 89-90; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 80-84.

- (مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا)²³⁵

Yukarıdaki ayette Allah, resulüne itaat edenin kendisine itaat etmiş olacağını, itaat etmeyenlerin başına ise resulünü bekçi kılmadığını belirtmektedir.²³⁶

Bu bağlamda Allah, resullerini tevhit inancının gereği olarak göndererek insanları şeksiz bir olana inanmaya devam etmektedir. Bundan dolayı bu bağlamda da *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا)²³⁷

Bu ayette Allah, kendisi dışında ilah olmadığını vurgulamakta ve hesap gününde insanları kendi huzurunda toplayacağını ifade ederek kendisinden sözce doğru olan kimsenin bulunmadığını bildirmektedir.²³⁸

Bu bağlam Allah'ın birliği ve kıyamet günü ile ilgili konular içermektedir. Bu konular özel bir güç ve irade gerektirdiği için bu bağlamda *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

3.3.1.8. Nisâ Suresinde Rızık Sahibini Gösterme Bağlamı:

Nisâ Suresinde Allah, rızık verecek olan tek varlığın kendisi olduğunu, insanların kendilerine verilen rızıklardan kendi yolunda infak etmeleri gerektiğini bildirmektedir. Haset ve cimrilik etmeleri halinde ise azaba uğrayacaklarından söz etmektedir.

Nisâ Suresinde Rızık ve Nimetin Sahibini Gösterme Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (وَلَا تُؤْثِرُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا)²³⁹

Bu ayette Allah, insanların kendi paralarını akli ermezlere vermemeleri gerektiğini bildirerek; o paralar ile onları beslemelerini, giydirmelerini ve onlara güzel bir şekilde konuşarak davranmalarını emretmektedir.²⁴⁰

²³⁵ Nisâ: 4/80.

²³⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 90; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 114; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 135-136.

²³⁷ Nisâ: 4/87.

²³⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 91; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 121-122; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 148.

²³⁹ Nisâ: 4/5.

²⁴⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 76; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 20; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4: 233.

Bu bağlamda rızkın sahibinin Allah olması ve rızık vermenin de bir güç gerektirmesi sebebiyle burada *Allah* lafzı kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu bağlamda rızık verebilecek ve rızıktan menedebilecek olanın da yalnızca Allah olduğu vurgulanmaktadır.

- (وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرَّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ وَسَأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا) ²⁴¹

Bu ayette Allah, insanların birbirlerine karşı haset etmelerini yasaklamakta ve herkesin kazandıklarından nasipleri olduğunu bildirmektedir. Allah, insanlara kendisinden lütuf istemelerini emretmekte ve her şeyi bildiğini vurgulamaktadır.²⁴²

Bu bağlamda Allah'ın insanlar ile ilgili hak, hukuk ve para gibi konularda çok net ve keskin kararları olması ve her şeyin bilgisinin de kendi katında olması sebebiyle bu bağlamda otoriteci bir lafız olan *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا) ²⁴³

Geçen ayette Allah, kendisine ve hesap gününe inanılmasını ve kendi yolunda infak edilmesini emretmekte ve insanların durumunu en iyi şekilde bildiğini bildirmektedir.²⁴⁴

Bu bağlamda rızkın, ilmin ve ahiret gününün sahibi olan ve tüm bunları kapsayan bir lafız gelmelidir ki o da *Allah* lafzıdır.

- (أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا) ²⁴⁵

Bu ayette Allah, bazı insanlara verdiği lütfundan dolayı başkalarının onlara haset ettiğini ve bu duruma şaşırmakta olduğunu vurgulamaktadır. Halbuki İbrahim peygambere ve ondan gelenlere de kutsal kitap, bilgi ve geniş saltanat bahşettiğini anlatmaktadır.²⁴⁶

---

²⁴¹ Nisâ: 4/32.

²⁴² Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 82; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 64; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4: 233.

²⁴³ Nisâ: 4/39.

²⁴⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 84; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 78; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 54-55.

²⁴⁵ Nisâ: 4/54.

²⁴⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 86; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 92; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 88-89.

Lütuf ve rızık güç isteyen bir olgu olduğu için burada *Allah* lafzı kullanılmaktadır ki lütfu geniş olan ve dilediğine rızık bol verip dilediğine daraltma kudretine sahip olan yalnızca Allah'tır.

3.3.1.9. Nisâ Suresinde Tehdit Bağlamı:

Nisâ Suresinde Allah kendisine itaat etmeyen, ortak koşan, sınırları aşan, haksızlık yapan kimseleri, cehennem, cehennemdeki azap ve bağışlamamak ile tehdit etmektedir. Ayrıca bu bağlamda insanları Allah, yalnızca kendisine itaat etmeleri, emirlerine uymaları, haddi aşmamaları, cihat etmeleri gibi konularda uyarmaktadır.

Nisâ Suresinde Tehdit Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (وَمَنْ يَعِصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ) ²⁴⁷

Geçen ayette Allah, kendisine ve resulüne itaat edilmesini, sınırları aşmaları halindeyse insanların cehennemde ebedî olarak kalacaklarını ve azaba uğrayacaklarını bildirmektedir. ²⁴⁸

Bu bağlamda Allah, itaatsizlik ederek isyan içerisinde olanları ikaz ve tehdit etmektedir. Tehdit, güç ve otorite isteyen bir eylemdir. Aynı zamanda cehennem, cehennemde olacak azap çeşitleri ve cehennemde yaşanacak acıların şiddeti Allah'ın kudretine ve emrine bağlıdır. Dolayısıyla bu ayette *Allah* lafzı tam olması gerektiği yerde kullanılmaktadır.

- (وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُذُّوْنَا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا) ²⁴⁹

Geçen ayette Allah, insanların sınırları aşmaları ve doğru yoldan ayrılmaları durumunda insanları cehenneme atmanın kendisi için ne kadar kolay olduğunu bildirmektedir. ²⁵⁰

Bu ayet bağlamında Allah, cehenneme atmanın kendi kudretine nispet ile ne kadar kolay olduğunu vurgulayarak bu davranışlarda bulunanları tehdit etmektedir. Ayrıca bu ayetin İslam'a düşmanlık saldırı ve zulüm içermesi sebebiyle bu davranışlar karşısında bir güç lazım gelmektedir. Bu güçte yüce kudretine delalet eden *Allah* lafzıdır.

---

²⁴⁷ Nisâ: 4/14.

²⁴⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 78; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2:40; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 4: 270-271.

²⁴⁹ Nisâ: 4/30.

²⁵⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 82; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2:62; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5:25-26.

- (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا) ²⁵¹

Bu ayette Allah, insanların kendisine şirk koşmasını bağışlamayacağını ve onun dışındaysa dilediğini bağışlayacağını ifade etmektedir. ²⁵²

Bu bağlamda Allah, hiçbir yerde, hiçbir durumda, hiçbir şekilde kendisine ortak koşmanın imkânını ve ihtimalini bırakmayacak şekilde bir büyüklük ve yücelik göstermektedir. Burada bu büyüklük ve yüceliğini ifade etmek üzere bir lafız lazım gelmektedir ki bu lafız da *Allah* lafzıdır.

- (يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا) ²⁵³

Bu ayette Allah, insanlara hitap ederek kendi iyilikleri için insanları kendisine inanmaya davet etmektedir. Ancak, inkâra sapmaları durumunda Allah, yer-gök ve bu ikisinin arasında olan her şeyin zatına ait olduğunu ve her şeyi hikmetiyle bildiğini vurgulamaktadır. ²⁵⁴

Bu ayette Allah, insanlar doğru yoldan sapıp küfre düştüğünde, yer-gök ve arasında bulunan ne varsa sahip olduğunu ve her şeyi yapabileceğini göstermek suretiyle kudretine vurgu yaparak bir tehditte bulunmaktadır. İşte bu otorite kaplı atmosferi ancak *Allah* lafzı ifade edebilmektedir.

3.3.1.10. Nisâ Suresinde Azarlama Bağlamı:

Nisâ Suresinde Allah, dünya ve ahiret hayatı ile ilgili birtakım kurallar koymakta ve insanların bu kurallara kayıtsız şartsız uymalarını emretmektedir. İnsanlara doğru yolu göstermesi için rahmet sıfatı ile peygamberler göndermekte, insanların itaat etmesini emretmekte ve yine mağfiret ve tövbe kapısını da açık bırakmaktadır. Buna rağmen insanların itaat ve hükümlere uyma konusunda gevşek davranmaları sebebiyle bazı ayetlerde insanları azarlamaktadır. Bu sebeple rahmet, mağfiret, kudret gibi isimleri ile beraber tüm bunların hepsine delalet eden *Allah* lafzını kullanmaktadır.

---

²⁵¹ Nisâ: 4/48.

²⁵² Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 85; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2:89-90; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5:80-84.

²⁵³ Nisâ: 4/170.

²⁵⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 103; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 181; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 6:48-50.

Nisâ Suresinde Azarlama Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا) ²⁵⁵

Yukarıda geçen ayette Allah, kendi üzerine yemin etmek suretiyle insanların kendileri arasında olan anlaşmazlıklarda resulünü hakem tayin eden insanları peygamberin verdiği hükme rıza göstermeleri konusunda uyarmakta ve aksi durumda gerçek manada mümin olamayacaklarını da vurgulamaktadır. ²⁵⁶

Bu bağlam, itaatsizlik ve rızasızlık eylemlerini içermektedir. Boyun eğip teslim olunması gereken, bağışlama ve her şeyi yapmaya muktedir olan, doğruyu yanlışı insanlara bildiren ve yol gösteren yüce bir varlık gerektiği için burada *Allah* lafzı kullanılmaktadır.

- (وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا) ²⁵⁷

Yukarıdaki ayette Allah, çaresiz kimselerin kendisinden yardım talebinde bulunduklarını fakat insanların bu uğurda savaşmadıklarını bildirmektedir. ²⁵⁸

Bu bağlam azarlama, savaşmak ve çaresizlik içinde olmak eylemlerini içermektedir. Allah burada mazlumlara için savaşmayanları azarlamakta ve bu bağlamda *Allah* lafzına vurgu yapmaktadır.

- (الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا، أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشِيدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَا لِهَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا) ²⁵⁹

Geçen ayetlerde Allah, insanlara ilk etapta namazı ve zekâtı farz kıldığını bildirmekte ve cihadın farz kılınması sonrasında ise insanların kendisinden daha fazla korkuyla müşriklere karşı cihat etmekten korktuğunu vurgulamaktadır. Buna karşılık dünya hayatının ahiret hayatından önemsiz olduğunu ve hiç kimseye en ufak haksızlık edilmeyeceğini ifade

²⁵⁵ Nisâ: 4/65.

²⁵⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 87; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 99-103; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 109-113.

²⁵⁷ Nisâ: 4/75.

²⁵⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 89; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 107-108; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 122-123.

²⁵⁹ Nisâ: 4/77.

etmektedir. Ayrıca ölümün insanları her zaman ve her yerde yakalayabileceğini ifade etmekte ve başlarına ne gelirse gelsin kendisinden olduğuna vurgu yapmaktadır.²⁶⁰

Bu bağlam Allah'ın emirler vermesi, Allahtan korkulması, Allah için savaşılması, Allah'ın insanlara hesap sorması, adaletli olması ve her şeyin onun olması konularını içermektedir. Bu gibi konular Nisâ Suresinde *Allah* lafzı ile geçmektedir.

3.3.2. Rab رَب

Arapça Sözlüklerde Rab Lafzı: رَب kelimesinin (ر-ب-ب) kökünden türemiş birçok asıl anlamı vardır. İlki bir şeyi düzeltmek, yetiştirmek ve artırmaktır. Örneğin: Arapçada رَب فلان "biri kendi arsasını düzeltti", Evrenin ve yarattıkların hallerini düzelttiği için Allah'a rab denir.²⁶¹ Bundan başka evire çevire bir şeyi başka bir hale getirmeye de denir. Örneğin: رَب العنب "Pekmez"dir. Yetiştirmek ve terbiye etmek için örnek olarak bir çocuğa bakan ve terbiye eden bir kadına رَبِيبَة denir. Artırmak için de رَب النعمة "ihsanı arttı" denir. İkincisi sahip malik ve yaratan olmak. Örneğin: اللهُ رَب السماوات والأرض "Allah yere ve göğe sahiptir", Üçüncüsü de bir şeyi bir şeye eklemek. Örneğin: فلان يرب الناس "biri insanları topluyor", toplanan yere de رَب المرب toplanmaya ve bir araya gelmek ise رَب التريب kelimeleri kullanılmaktadır. Bu kelimenin fiili رَبَّ، çoğulu ise رُوب، أرباب olarak geçmektedir.²⁶²

Kur'an'da Rab Lafzı Bağlıları:

Kur'an'da bu kelime farklı yapılarda geçmektedir.²⁶³

- رَبَائِب (فَعَائِل) akrabalık bağlamında "Üvey kız evlat" anlamında kullanılmaktadır. Örneğin: (حَرَمْتُ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتَكُمْ وَبَنَاتَكُمْ وَأَخَوَاتَكُمْ وَعَمَّاتَكُمْ وَخَالَاتَكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُم مِّن نِّسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُم بِهِنَّ)²⁶⁴
- أرباب (أَفْعَال) uluhiyet bağlamında "Tanrılar" anlamına gelmektedir. Örneğin: (يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَرَبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ)²⁶⁵
- ربانيون (فَعْلَانِيُونَ) ilim ve ibadet bağlamında "alimler" anlamında geçmektedir. Örneğin:

²⁶⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 89; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 109-113; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 124-131.

²⁶¹ İbn-i Fâris, *Maḳayîṣu'l-Luḡeti*, 378.

²⁶² Fîrûzâbâdî, *el-Kāmûsu'l-Muḥîṭ*, 87.

²⁶³ 'Umar, *el-Mu'cemu'l-Mewsû'î li Alfazı'l-Kur'an*, 198.

²⁶⁴ Nisâ: 4/23.

²⁶⁵ Yusuf: 12/39.

- (لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِلَهَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ)²⁶⁶

- (وَكَايْنٍ مِنْ نَبِيٍّ قَاتِلٍ مَعَهُ رِبِّيُّونَ) bu kelime topluluk bağlamında “Birden fazla topluluk veya kulluk edenler”. geçmektedir. Örneğin:²⁶⁷
- (فَعَلَّ) bu kelime Kur’an’da 1.Uluhiyet bağlamında “Allah” anlamında kullanılmaktadır. Örneğin:²⁶⁸ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) 2. Efendilik bağlamında “Efendi” anlamında geçmektedir. Örneğin:²⁶⁹ (فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسْئَلُهُ)

Nisâ Suresinde Rab Lafzı ile İlgili Bağlamlar:

Bu başlık altında Nisâ Suresinde geçen uluhiyet lafızlarından Rab lafzının bağlamları konusu incelenecektir.

3.3.2.1. Nisâ Suresinde Tüm İnsanlara Hitap Bağlamı ile İlgili Ayetler:

Nisâ Suresinde Rab kelimesi beş yerde geçmektedir. Allah bütün insanlara, peygamberlere ve müminlere hitap ederken Rab lafzını kullanmaktadır. Bunun yanı sıra müminlerin de Allah’a dua ettiği bağlamlarda Rab lafzı geçmektedir.

- (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً)²⁷⁰

Bu ayette Allah, bütün insanlara hitap ederek onları bir nefisten yarattığını, bu nefisten de kendi eşini yarattığını ve bu eşlerden de birçok insan türetilip yaydığını ifade etmektedir. Bundan dolayı onlardan Rabbine itaatsizlikten sakınmalarını istemektedir.²⁷¹

Bu bağlamda Allah, kendisinin insanlara ne kadar yakın olduğunu ve onların sahibi olduğunu göstermek amacıyla Rab kelimesini kullanmaktadır. Ayrıca bu ayetin Nisâ Suresinin ilk ayeti olması ve tüm insanlara hitap ile başlaması sebebiyle bu bağlamda sure uluhiyet lafızlarından Rab lafzı ile başlamaktadır.

- (يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَلَا تُؤْمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا)²⁷²

²⁶⁶ Maide: 5/63.

²⁶⁷ Âli İmrân: 3/146.

²⁶⁸ Fatiha: 1/1.

²⁶⁹ Yusuf: 12/50.

²⁷⁰ Nisâ: 4/1.

²⁷¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Yolu Meâli, 76; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 5-8; İbn-i ‘Âşûr, *Tefsîru’t-Tehrîri we’t-Tenwîr*, 4: 214-218.

²⁷² Nisâ: 4/170.

Bu ayette Allah, bütün insanlara resulü aracılığıyla kendisinden haklar gönderdiğini anlatmaktadır. Ayrıca Allah, insanları kendi iyilikleri için iman etmeye davet etmektedir. Bunun yanı sıra insanlar inkâr ederlerse yerde ve gökteki her şeyin ona ait olduğunu, kendi ilminin ve bilgesinin sınırsız olduğunu belirtmektedir.²⁷³

Bu ayetin ilk kısmında Allah'ın bütün insanlara hitap ederken Rab lafzını kullandığı görülmektedir. Ancak ayetin ikinci kısmında kâfirler ile birlikte uluhiyet lafızlarından olan Allah lafzı geçmektedir. Daha önce anlatıldığı gibi Rab lafzı bütün insanlara hitap edilirken kullanılmaktadır. Bundan dolayı bu bağlamda *Rab* lafzı geçmektedir.

- (يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا)²⁷⁴

Bu ayette Allah, bütün insanlara hitap ederek onlara kendisinden açık bir burhan ve bir nur gönderdiğini ifade etmektedir.²⁷⁵

Bu bağlamda yine Allah, bütün insanlara hitap ettiği için *Rab* lafzını kullanmaktadır.

3.3.2.2. Nisâ Suresinde Dua Etme Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا)²⁷⁶

Allah bu ayette, çaresizlik içerisinde olan kadın ve çocuklar için kendi yolunda savaşmadıkları konusunda hesap sormaktadır. Bu ayette çaresizler zalim olanlardan kurtarması için Allah'a dua ederek yalvarmaktadır.²⁷⁷

Daha önce anlatıldığı gibi müminler dua ederken Allah'ın kendilerine yakın olduğunu bildikleri için genelde Rab lafzını kullanmaktadır. Bu yüzden bu bağlamda *Rab* lafzı geçtiği görülmektedir.

- (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)²⁷⁸

²⁷³ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 103; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 181; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 6:48-50.

²⁷⁴ Nisâ: 4/174.

²⁷⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 104; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, (173) 2: 186; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 6: 61-62.

²⁷⁶ Nisâ: 4/75.

²⁷⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 89; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 107-108; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 122-123.

²⁷⁸ Nisâ: 4/65.

Bu ayette Allah, peygamberi Muhammed'e hitap ederek insanların arasındaki anlaşmazlıklar konusunda kendisinin hakem olarak tayin edildiğini bildirmektedir. Aynı zamanda verdiği hükmü insanların kabul edip ona teslim olmadığı müddetçe iman etmiş olmayacaklarını bildirmektedir.²⁷⁹

Allah, kendi peygamberleriyle konuşurken Rab lafzı ile hitap etmektedir. Bu bağlamda da Allah peygamberi Muhammed'e hitaben senin Rabbin ifadesiyle seslenmektedir. Ve bu bağlamda *Rab* lafzı kullanılmaktadır.

3.3.2.3. Nisâ Suresinde İtiraz Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآذِنُوا لِلزَّكَاةِ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَّعَ الدُّنْيَا قَلِيلًا وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا)²⁸⁰

Bu ayette Allah, insanlara namazı ve zekâtı emrettikten sonra cihadı emretmektedir. Bunun sonucunda ise iman edenlerin savaşmak istemeyip geri planda kalmak istediklerini bildirmektedir. Yine Allah, resulüne hitaben dünya hayatının önemsiz olduğunu hayırlı olanın ise ahiret olduğunu ve orada kimseye asla haksızlık edilmeyeceğini insanlara anlatmasını istemektedir.²⁸¹

Bu bağlamda Allah'ın, iman edelere hitap ederken *Rab* lafzı ile hitap ettiği görülmektedir.

3.3.3. İlah ²⁸²

Kur'an'da *İlah* kavramı ibadet edilen her varlık bağlamında kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu kavram kulluğun sadece kendisinde yapıldığı ilah olması sebebiyle, Allah'ı niteleyen ilahi isimlerin karşılığı olarak kullanılmaktadır.²⁸³ Nisâ Suresi bağlamında da bu lafzın yalnızca Allah lafzının karşılığı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Örneğin: ²⁸⁴(قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ)

²⁷⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 87; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 99-103; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 109-113.

²⁸⁰ Nisâ: 4/75.

²⁸¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 89; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 107-108; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 122-123.

²⁸² *İlah* ²⁸³ *İlah* kelimesi, *Allah* ²⁸⁴ *İlah* kelimesi başlığı altında incelenmiştir bkz. s. 34.

²⁸³ 'Umar, *el-Mu'cemu'l-Mewsû'î li Alfazı'l-Kur'an*, 72.

²⁸⁴ En'âm, 6/19.

Nisâ Suresinde İlah Lafzı ile İlgili Bağlamlar:

Nisâ Suresinde İlah lafzı Allah'ın vahdaniyetine ve kıyamet gününe vurgu yapmak amacıyla iki ayette geçmektedir.

3.3.3.1. Nisâ Suresinde Tehdit Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْزِيَكُمْ إِلَى يَوْمِ الْفَیْمَةِ لَا رِیْبَ فِیْهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِیْثًا) ²⁸⁵

Allah bu ayette, kendisine inanmayanlara kendisinden başka bir ilah olmadığını ve ahiret gününde yeniden diriltip huzuruna toplayacağını vurgulamaktadır.²⁸⁶

3.3.3.2. Nisâ Suresinde Tevhid Bağlamı ile İlgili Ayetler:

- (يَا هَلْ أَكْتَبَ لَا تَعْلُوا فِي دِیْنِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِیْسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْفَهًا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ ثَلَاثَةً أَنْتَهُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَحْدٌ سُبْحَنَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا) ²⁸⁷

Bu ayette Allah, kitap ehline hitaben dinlerinde aşırıya kaçmamalarını ve kendisi ile ilgili olarak sadece gerçeği konuşmalarını söylemektedir.²⁸⁸

Bu ayette özellikle Hristiyanlara hitap ederek İsa'nın kendisinin elçisi olduğunu ifade etmektedir. Daha sonra ise Allah'a ve resullerine iman etmelerini, teslis inancını kabul etmemelerini ve tek ilah olan kendisine iman edilmesini buyurmaktadır. Bu bağlamda Allah kendisinin tek tanrı olduğunu, yerde ve gökte ne varsa sadece ona ait olduğunu vurgulamak amacıyla *İlah* lafzını kullanmaktadır.

---

²⁸⁵ Nisâ: 4/87.

²⁸⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 91; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 121-122; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 5: 148.

²⁸⁷ Nisâ: 4/171.

²⁸⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Meâli, 104; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2: 181-186; İbn-i 'Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîri we't-Tenwîr*, 6:48-50-61-62.

4. SONUÇ

Çalışmamızda öncelikle semantik biliminden tarihi gelişiminden ve alt dallarından bahsedilmektedir. Ayrıca Nisâ Suresinde geçen Uluhiyet ile ilgili lafızlar tespit edilerek sözlüksel alan teorisi çerçevesinde tablo halinde belirtilmektedir. Daha sonrasında ise bu lafızların ayetler içerisinde hangi bağlamlarda kullanıldığı incelenerek aşağıdaki sonuçlara varılmaktadır:

1. Semantik alanında sözlüksel alan semantik ve bağlam semantik teorileri üzerine batılı dilcilerden önce Klasik Araplarda detaylı bir şekilde incelendiği görülmektedir.
2. Klasik Arapların çalışmalarında *makam* kavramının durum ile *makal* kavramının ise lafız ile adlandırıldığı anlaşılmaktadır.
- 6- Firth'in öncesinde bağlamın tanımlaması hususunda kimse tarafından bir çalışma olmaması sebebiyle Firth'in dil biliminde ayrı bir temel attığı gözlemlenmektedir.
- 7- Araştırmamızda Nisâ Suresi'nde geçen uluhiyet ile ilgili lafızların *Allah*, *Rab* ve *İlah* lafızları olduğu tespit edilmiştir.
- 8- Nisâ Suresi'nde en çok geçen lafız *Allah* lafzı olmakla beraber bu lafzın 228 defa zikredildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu surede *Allah* lafzının bir otorite karakterini taşıdığı anlaşılmaktadır.
- 9- Nisâ suresinde *Allah* lafzı aşağıdaki bağlamlarda en çoktan aza doğru şu şekilde geçmektedir:

Kuralları belirtme bağlamı, teşvik bağlamı, kudret gösterme bağlamı, merhamet gösterme bağlamı, adalet bağlamı, cezalandırma bağlamı, tevhid bağlamı, rızkın sahibi gösterme bağlamı, tehdit bağlamı, azarlama bağlamı.

10- Nisâ suresinde, kadın erkek ilişkisi, aile ilişkileri, insan hakları, miras hukuku, ferdi ve sosyal hukuk kuralları gibi konuları ele alan ayetlerde *Allah* lafzının kullanıldığı görülmektedir.

11- Bu surenin keskin kurallar içermesi ve açık emirler vermesi sebebiyle *Allah* lafzının hemen hemen her ayette bulunduğu gözlemlenmektedir.

12- Nisâ suresinde, *Allah* kelimesi en az azarlama bağlamında kullanılmaktadır. Bundan bu surenin kuralları içeren bir sure olduğu anlaşılmaktadır. Kurallara uyulması umudu ile *Allah* ceza ve azarlama bağlamlarının en az bağlamda kullandığı görülmektedir.

13- Bu surede Allah'ın insanların yapıp ettiklerini hikmetiyle bilmesi ve hatalarından dönmesi için insanları, cenneti ve cennetteki nimetleri vadetmesi suretiyle teşvik etmesi ve cennet-cehennemi idare edecek güce sahip olanın da kendisi olduğunu vurgulamak maksadıyla *Allah* lafzı kullandığı anlaşılmaktadır.

14- Ayrıca tövbe edilmesi halinde tövbeyi kabul edebilecek tek otoritenin de kendisi olduğunu bildirmesi, gerçek pişmanlığı anlayacak olanın da kendisi olması ve itaat yerlerinin kendisine ait olması gibi sebeplerden dolayı da *Allah* lafzını kullanması da yine araştırmamızda tespit ettiğimiz hususlardandır.

15- Yine yetim malını koruma, miras hukukuna riayet gibi konuların da bu surede ele alınması, Allah'ın sık sık insanların yapıp ettiklerini bildiğini belirtmesi de *Allah* lafzının daha çok kullanılmasındaki en önemli sebeplerden birisinin olduğu tespit edilmiştir

16- Nisâ suresinde *Rab* lafzı aşağıdaki bağlamlarda en çoktan aza doğru şu şekilde geçmektedir:

Tüm insanlara hitap bağlamı, dua etme bağlamı, Allah'a itiraz etme bağlamlarıdır.

17- Nisâ Suresinin *Rab* lafzı ile başlamasının Allah'ın bütün insanlara hiçbirini ayırt etmeksizin değer ve sevgi vermesinin bir göstergesi olduğu görülmektedir.

18- Nisâ Suresinde *Rab* lafzı merhamet ve yakınlık ifade eden bir lafız olduğu ayetlerden anlaşıldığı gibi müminler tarafından kullanıldığı görülmektedir.

19- Nisâ Suresinde *Rab* lafzının Allah tarafından kullanılması, Allah'ın bütün halkına ne kadar merhametli ve mağfiretli olduğunun bir göstergesi olduğu görülmektedir.

20- Nisâ Suresinde *İlah* lafzının sadece iki ayette geçtiği görülmektedir. Bu ayetlerin tehdit ve tevhid bağlamlarında geçtiği tespit edilmiştir. Bundan bu surenin amacının Allah'ın insanlara kendi vahdaniyetini ispat etmek değil, kendi kurallarını ve sınırlarını kendisine iman eden insanlara belirtmek istediği anlaşılmaktadır.

21- *Allah*, bu surede toplumsal ve bireysel hayat yönünden birçok kesinlik arz eden kurallar belirtip insanların buna uymaları halinde birçok nimetle mükâfatlandıracağı hususunda teşvik etmekte olduğu tespit edilmiştir.

22- Nisâ suresinde Allah'ın kurallarına uymayanların daha çok kudret bağlamında geçtiği görülmektedir.

Sözlüksel alan semantik teorisi ve bağlam teorisinin üzerine birçok çalışma yapılmasına rağmen bu alanın üzerine yapılan çalışmaların yine de yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmanın ise semantik alanına yapılacak çalışmalara ışık tutacağı umut edilmektedir. Yapılacak olan sözlüksel alan semantik teorileri çalışmalarında sadece sözlük anlamları ile

yetinilmemeli, bir kelimenin anlamının ancak bağlam çalışılarak bulunabileceği unutulmamalı ve bağlam teorisinin de konu içerisine dahil edilmesinin gerekliliği de göz ardı edilmemelidir. Ayrıca sözlüksel alan semantik ve bağlam semantik teorilerinin her ikisinin birlikte çalışıldığı çok fazla araştırma olmaması sebebiyle farklı lafızlar üzerinden bu konuları çalışmak ilmi açıdan faydalı olacaktır.

5. KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan. *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi, 2006.
- American Bible Society. *The Greek New Testament*. New York: 1882.
- Antia, Bassey E. *Terminology and Language Planning: An Alternative Framework of Practice and Discourse*. USA: John Benjamins Publishing, 2000.
- Aytep, Ahmet. “Dil, Söz ve Fesâhat: ‘Abdu’l-ķāhir Cürċānī’nin Sözdizimi Nazariyesi”. *İslam Araştırmaları Dergisi* 39 (Mart 2018), 167-174.
- Bedrāwī, Zehrān. *‘Ālimu’l-Luġeti’l-‘Arabiyye ‘Abdu’l-Ķahir el-Curċānī*. Kahire: Dāru’l-Me’ārif, 1987.
- Bişir, Kemāl. *Dirāsāt fī ‘İlmi’l-Luġa*. Mısır: Dāru’l-Me’ārif, 1969.
- Bréal. Michel. *Essai de Semantique*. Paris: Librairie Hachette Et Cie, 1883.
- Cerbū’e, Īmān. “*Ķaşīdet Medīhi’z-Zilli’l-‘Ālī’ li Meĥmūd Derwīş Dirāse Delāliyye*. Kusantına: Cemiūetu Kusantına, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Curċānī, ‘Abdu’l-ķāhir. *Esrāru’l-Belāġe*. nşr. Maĥmūd Muĥammed Şākir. Cidde: Dāru’l-Medenī, 1991.
- Curċānī. *Delā’ilu’l-‘İ’Cāz*. thk. Muĥammed Raĥwān ed-Dāye. Dımaşk: 1987.
- Dāwūd, Muĥammed. *el-‘Arabiyye we ‘İlmu’l-Luġeti’l-Ĥedīs*. Kahire: Dār Ġerīb, 2001.
- Dāye, Fāyiz. *İlmu’l-Delāleti’l-‘Arabī: en-Nazariyye we’l- Taṭbīķ: Dirāsetun Tāriḥiyye-Ta’şiliyye, Naḥdiyye*. Dımaşk: Dāru’l-Fıkr, 1996.
- De Saussure, Ferdinand. *‘İlmu’l-Luġati’l- ‘Ām*. çev. Dr. Youil Yusuf Aziz. ed. Mālik Yusuf el-Matlabī. Bağdat: Dāru Āfāki’l- ‘Arabiyye, 1985.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Yolu Meali. çev. Hayrettin Karaman – Mustafa Çaġrııcı – İbrahim Kāfi Dönmez – Sadrettin Gümüş. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Basım, 2016.
- Ekin, Yunus. *Kur’an’a Göre İnançsızlık Küfür Kavramının Semantik Tahlili*. İstanbul: Işık Yayınları, 2001.

- Eren, Ali Cüneyt. "Arapça Alfabetik Sözlüklerin Tanıtımı". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/1 (2009), 129-151.
- Eren, Ali Cüneyt. "Arapça Sözlükler Kullanma Usûlü". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/4 (2009), 149-161.
- ‘Ewaţıf, Kennuş el-Muşţafa. *ed-Delāletu’s-Siyakıyye ‘Inde’l-Luġewiyyīn*. Londra: Dāru’s-Seyyāb, 2007.
- Ferāhidī, Ḥalīl b. Aḥmed. *Kitābu’l-‘Ayn*. thk. Ḥasan Hindāwī. Beyrut: Dāru’l Kutubu’l-‘İlmiyye, 2003.
- Fīrūz’ābādī, Muḥammed b. Ya’kūb. *el-Ḳāmūsu’l-Muḥīṭ*. Kahire: 2008.
- Foder, Janet D. *Semantic: Theories of Meaning in generative Grammar*. Newyork: Crowell, 1977.
- Frawley, William. *Linguistic Semantics*. New Jersey: Lavrence Erlbaum Associates, 1992.
- Hakīm, Su‘ad. *el-Mu‘cemu’s-Şūft*. 1. Cilt. Beyrut: Dāru’n-Nedra, 1981.
- Ḥāmewī, Yāḳūt. *Mu‘cemu’l-‘Udebā’u İrşādu’l-Erīb ila Ma‘rifeti’l-Edīb*. thk. İhsān ‘Abbās. Beyrut: 1993.
- Ḥulī, Muḥammed ‘Alī. *Mū‘cem ‘İlmi’l-Aşwat*. Riyad: Maṭabe’i’l-Firezdaḳı’t-Ticāriyye, 1991.
- Ḥulī, Muḥammed ‘Alī. *‘İlmu’d-Delāle we ‘İlmu’l-Me’nā*. Amman: Dāru’l-Felāh, 2001.
- Ḥusāme’d-Dīn, Kerīm Z. *Uşūl Turaşıyye fī’l-Lisāniyyati’l-Ḥadişe*. Mısır: en-Nehḍa’l-Mışriyye, 2001.
- İşfahanī, el-Raġīb Muḥemmed. *el-Mufredāt fī Ġarībi’l-Ḳur’ān*. thk. Muḥammed Ḥelīl. Makkah: Nizār Muşţafa’l-Bāz, thz.
- İbn-i ‘Āşūr, Muḥammed Ṭāhir. *Tefsīru’t-Tehrīri we’t-Tenwīr*. Tunus: Dār et-Tūnusiyye, 1984.
- İbn-i Cinnī, ‘Uşmān. *el-Ḥasā’is*. thk. Muḥammed ‘Alī en-Neccār. Beyrut: Dāru’l-Hudā, 1952.
- İbn-i Dureyd, Ebū Bekr Muḥammed b. el-Ḥasen. *İştikāk*, thk: ‘Abdus-selām Hārun. Kahire: Mu’ssetu’l-Hancī, 1958.

- İbn-i Fāris, Ebu'l-Ḥuseyin Aḥmed el-Ḳazwinī. *Kitābu Muḥmalu'l-Luġe*. Beyrut: Muessesetu'r-Risāle, 1986.
- İbn-i Fāris, Ebu'l-Ḥuseyin Aḥmed el-Ḳazwinī. *Maḳayīsu'l-Luġeti*. Beyrut: Dāru İḥya'i't-Turaṣi'l-'Arabī, 2001.
- İbn-i Manzūr, Muḥammed Cemālu'd-Dīn ebu'l-Faḍel. *Lisān'l-'Arab*. Beyrut: Dār Şader, 1993.
- İbn-i Nedīm, İşḥaḳ. *el-Fihrist*. thk. İbrāhīm Ramaḍan. Beyrut: Dāru'l-Me'rife, 1994.
- Ḳalāle, 'Umar. *et- Taṭawwuru'd-Delāli fi (Maḳayīsi'l-Luġe) li İbn-i Fāris*. Cezayir: Cāmi'at Muḥammed Ḥayder Beskere, Kulliyyetu'l-Ādāb, 2014.
- Kerā'in, Aḥmed. *'İlmu'd-Delale beyne'n-Nazarı we't-Taṭbīḳ*. Beyrut: el-Mu'ssesetu'l-Cāmi'iyye li'd-Dirāsāti we'n-Neşir, 1993.
- Kınar, Kadir. *Anlambilimi ve Arap Anlambilimi*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2008.
- Komlev, Nikolai G. *Components of the Content Structure of the Word*. Germany: Walter de Gruyter, 2012.
- Kreidler, Charles W. *Introducing English Semantics*. London: Routledge. 1998.
- Leher, Adrienne. *Semantic Fields and Lexical Structure*. Amsterdam-London: 1974.
- Leonard, Bloomfield. *Language*. London: 1993.
- Löbner, Sebastian. *Understanding Semantics*. London: Blacwell, 2002.
- Luġewī, Ebu't-Tayyib. *Merātibu'n-Neḥawiyyīn*. thk. İbrāhīm Muḥammed Ebu'l-Faḍl. Kahire: Dāru'n-Nahḍa, 1974.
- Lyons, John. *Semantics*. New York: Cambridge University Press, 1977.
- Malmberg, Bertil. *New Trends in Linguistics*. Stockholm: Lund, 1964.
- Manḳūr, 'Abdu'l-Celīl. *'İlmu'd-Delāle Uşūluḥu we Mebāhiṣuḥu fi't-Turaṣi'l-'Arabī*. Dimaşk: İttihādu'l-Kitābi'l-'Arab, 2001.
- Mehzūmī, Mehdī. - Ferāhidī, Ḥalīl b. Aḥmed. *'Abḳariyyūn min'l-Başra*. Bağdat: Dāru'ş-Şu'uni's- Şaḳafiyyeti'l- 'Āmme, 1989.
- Miller, Robert L. *The Linguistic Relativity Principle and Humboldtian Ethnolinguistics: A History and Appraisal*. Germany: Walter de Gruyter GmbH&Co KG. 2015.

- Mubārek, Mubārek. *Mū'cemu'l-Muṣṭalaḥatı'l-Lisāniyye (Ferensī-İngilizī)*. Beyrut: Dāru'l Fikri'-Lubnānī, 1995.
- Muḳbil bin Hādī bin Muḳbil Ḥemeẓānī el-Wadī'i. *eş-Şaḥīḥ el-Musned min Esbābi'n-Nuzūl*. Kahire: Mektebetu İbn-i Teymiye, 1987.
- Musâ, Nihād. *Nazariyet'i-Neḥwi'l-'Arabiyy fi dū'i Menāhici'n-Nazeri'l-Luġewiyyi'l-ḥediş*. Amman: el-Musse'l-'Arabiyye li'd-Dirāsāti we'n-Neşir, 1980.
- Müldür, Fatih. "Noam Chomsky'de Üretici Dilbilgisi: Derin Yapı ve Yüzey Yapı Ayrımı". *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 27 (2016), 59-74.
- Neccār, Ramaḍān. *Ebḥaşun Delāliyye we Mu'cemiyye*. İskenderiyye: Dāru'l-Vefā, 2006.
- Nerlich, Brigitte. *Semantic Theories in Europe, 1830-1930, From etymology to Contextuality*. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1992.
- Nisābūrī, Ebu'l-Ḥesen 'Alī Bin Aḥmed. *Esbābu Nuz'li'l-Ḳur'ān*. thk. Seyid Aḥmed Şakır. Katar: Dāru'l-Kitābi'l-Cedīd, 1969.
- Noreen, Adolf. *New Trends in Linguistics*. ths.
- Oka, Krsnaji G. *The Nāmalingānus'āsana (amarakosha) of Amarasimha with The Commentary*. D.E.S: Ponna, 1913.
- Özer, Suat. "Türkçede Anlam ve Kavram Terimleri Üzerine/ Ogden ve Richards'ın Üçgenine Yeniden Bakmak". *International Journal Of Language Academy* 3/1 (2015), 142-158.
- Palmer, Frank R. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press. 1982.
- Richards Audrey I - Ogden Charles K. *The Meaning of Meaning*. New York: 1923.
- Rubb, Maḥmūd C. "Neẓariyyetu'l-Ḥuḳūlī'd-Delāliyye we'l-Me'ācimu'l-Me'newiyye 'inde'l-'Arab". *Mecelletu Mücme'u'l-Luġati'l-'Arabī* 71 (1992).
- Roget, Peter. *Roget's International Thesaurus*. USA: 1852.
- Saeed, John. *Semantics*. Oxford: Blackwell, 1997.
- Fethī, Şābit. *Eşeru's-Siyak fī Mebnā't-Terkībi we Delāletihī*. Mısır: Cāmi'etu'l-Minye, Doktora Tezi, 1994.
- Şālih, Ḥuseyin. *et-Teṭawwuru'd-Delālī fī Dū'i 'İlmi'l-Luġāti'l-Ḥadīş*. Yemen: Mecelletu'd-Dirāsāti'l-İctimā'ıyye, 2003.

- Sâlih, Muḥemmed Sâlim. “Usûlu’n-Nazariyyetü’s-Siyâkıyyeti’l- Ḥadîseti ‘İnde ‘Ulemâi’l- ‘Arabiyyi ve Devri Hâzihi’n-Nazariyyetü Fi’t-Tewşîli ile’l-Me’nâ”. *Külliyeti’l- ‘Âlemine bi Muhâfezati Cidde Câmi’atü’l-Melik ‘Abdü’l- ‘Azîz*, ths.
- Schwytter, Jürg R. *Old English legal Language The lexical Field of theft*. USA: John Benjamins Publishing, 1996.
- Se’rân, Meḥmûd. *İlmu’l-Luġâ: Muḳaddime li’l-Ḳari’il- ‘Arabî*. Beyrut: Dâru’n-Nahḍa li’t- Ṭiba’eti we’n-Neşir, ths.
- Sîbeweyh. *el-Kitâb*. thk: ‘Abdus-Selâm Hârûn. Kahire: Mektebetü’l-Hincî, 1982.
- Şûriyye, Cegbûb. “Uşûl we delâlati’s-Siyâkı’l-Maḳami fi’t-Turâşî’l- ‘Arabî”. *Beskere Mecellet Kulliyeti’l-Âdâbi we’l-Luġât* 16 (Mayıs 2014), 355-387.
- Şâyi’, Muḥemmed. *el-Furûḳu’l-Luġewiyye we eşeruhâ fi Tefsîri’l-Ḳur’âni’l-Kerîm*. Riyad: Mektebet ‘Beykân, 1993.
- Tognini-Bonelli, Elena. *Corpus Linguistics at Work*. USA: John Benjamins Publishing, 2001.
- Topaloğlu, Ahmet. *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989.
- Türk, Gülhan. *Arapça Harflerin Semantiği*. Ankara: İlahiyat Yayınevi, 2018.
- Ullmann, Stephane. *Meaning and Style*. Oxford: Barnes&Noble Books, 1973.
- ‘Umar, Aḥmed Muḥtâr. *el-Behş’ul-Luġewî ‘İnde’l-Hunûd*. Beyrut: Dâru’s-Şaḳafa, 1972.
- ‘Umar, Aḥmed Muḥtâr. *İlmu’d-Delâle*. Kahire: ‘Âlemu’l-Kutub, 2. Basım, 1998.
- ‘Umar, Aḥmed Muḥtâr. *el-Mu’cemu’l-Mewsû’î li Alfazı’l-Ḳur’ani’l-Kerîm we Kıṛâ’âtihi*. Suud Arabistan: Mu’esset Suṭûr, 2002.
- ‘Umrân, Hemdî. *İlmu’d-Delâleti Beyne’n-Nazariyye we’t-Ṭatbîk*. Kahire: el-Ekkâdimiyye’l-Hediş li’l-Kitâbi’l-Câmi’î, 2007.
- Uzun, Taceddin. “el-Câhız ve ‘İlmu’l-Luġadaki (Dil bilimdeki) Yeri”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2000), 89-118.
- Weisgerber, Leo. *das Gesetz der Sprache*. New York: 1951.
- Zemaḥşerî, Ebu’l-Ḳasım Cârullah Mahmûd el-Ḥârizmî. *el-Keşşâf ‘an Ḥaḳâ’iḳi Ġawâmiẓdi’t-Tenzîl we ‘Uyûni’l-Eḳâwîl fi Wucûhi’t-Te’wîl*. thk. Aḥmed Muştafâ. Kahire: Dâru’n-Neşir li’t-Turâth, 1987.

Zemaḥṣerī, Ebu'l-Ḳasım Cāru'llah Mahmūd el-Ḥārizmī. *Esāsu'l Belāge*. Beyrut: Dāru'l Kutubu'l-ʿİlmiyye, 1998.

Safa YAZAN

Yüksek Lisans Tezi

YOZGAT 2024

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**